

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Diplomová práce

Bc. Šárka Vondrová

Faktory ovlivňující kvalitu střídavé péče o děti po rozvodu rodičů

Factors Affecting the Quality of Joint Custody for Children after the Parents'

Divorce

Praha 2013

Vedoucí práce: doc. PhDr. Oldřich Matoušek, CSc.

Poděkování:

Touto cestou bych chtěla poděkovat doc. PhDr. Oldřichu Matouškovi, CSc. za odborné vedení, poskytnutí cenných rad a trpělivý přístup.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů a že nebyla použita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 5. srpna 2013

.....

Jméno a příjmení

Klíčová slova:

Potřeby dítěte, rozvod, střídavá péče, syndrom zavrženého rodiče, výchova dítěte

Key words:

Needs of a child, divorce, joint custody, parental alienation syndrome, upbringing of a child

Abstrakt

V diplomové práci se zabývám faktory, které mají vliv na fungování střídavé péče o děti po rozvodu rodičů. V teoretické části se věnuji tématům jako je rodina, vývoj dítěte a jeho výchova, manželství, rozvod a střídavá péče. V praktické části pracuji s konkrétními případy rodin, ve kterých probíhá střídavá péče o děti a s obsahem internetových stránek, jejichž hlavním tématem je střídavá péče.

Cílem práce bylo definovat faktory, které ovlivňují kvalitu střídavé péče o děti po rozvodu rodičů a dílčím cílem kategorizovat internetové stránky a nestátní neziskové organizace prezentující se na internetu, jejichž hlavním tématem je střídavá péče, a to podle jejich hlavního stanoviska, které vůči střídavé péči zastávají. Pro splnění těchto cílů byl proveden kvalitativní výzkum za pomoci polostrukturovaných rozhovorů s několika rodinami, ve kterých v dané době probíhala střídavá péče. Dále byla analyzována ta oblast vybraných internetových stránek, která se zabývá informováním o střídavé péči a důvody, proč je či není vhodná.

Z výsledků práce vyplynulo, že v daných případech existuje souvislost mezi vysokým počtem pozitivních faktorů, které mají vliv na fungování střídavé péče, spokojeností se střídavou péčí a subjektivním pocitem, že střídavá péče v daném případě funguje. Naopak, vysoký počet negativních faktorů koresponduje spíše s nespokojeností a s pocitem, že střídavá péče v tomto případě nefunguje. Zmíněné pozitivní a negativní faktory byly definovány na základě teoretické části této práce. Z analýzy internetových stránek je patrná shoda mezi jejich hlavním cílem a celkovým názorem, který vyplývá z příspěvků, které jsou na stránkách zveřejňovány. V závěru práce se zabývám i možnostmi jejího dalšího využití.

Abstract:

In this thesis I deal with the factors that affect the functioning of alternate care for children after the divorce of their parents. In the theoretical part I deal with topics such as family, child development and parenting, marriage, divorce and joint custody. In the practical part I work with specific cases of families that are undergoing alternate care for children and the content of websites whose main theme is an alternate care.

The aim of the study was to define the factors that affect the quality of alternate care for children after parental divorce. The partial aim was to categorize websites and nongovernmental organizations presented on the Internet, whose main theme is joint custody, according to their main opinion on the joint custody. To meet these objectives, qualitative research was performed using semi-structured interviews with several families which at the time used joint custody. Further analyzed were selected websites that deals with information about joint custody and the reasons why it is or is not suitable.

The results of the work showed that in defined cases there is a correlation between the high number of positive factors that affect the functioning of alternate care, satisfaction with care and alternate subjective feeling that alternate care in this case works. On the other hand, a large number of negative factors correspond rather with a feeling of dissatisfaction with the alternate care and a feeling that it doesn't work. These positive and negative factors were defined based on the theoretical part of this work. From the analysis of the websites there is an evident consensus among their primary objectives and the overall view that emerges from contributions that are published on the website. The final part of the thesis deals with the possibilities of its further use.

Obsah

Úvod	8
Seznam zkratek	9
1 Rodina	10
1.1 Teorie sítí	10
1.2 Funkční rodina	11
2 Dítě	13
2.1 Výchova dítěte	15
3 Manželství a rozvod	18
3.1 Fáze rozvodu a vyrovnávání se s ním	18
3.2 Rozvod a dítě.....	20
3.3 Rizika rozvodu a jejich minimalizace	21
3.4 Syndrom zavrženého rodiče	24
4 Střídavá péče	27
4.1 Vhodnost střídavé péče	28
4.2 Co ovlivňuje úspěšnost střídavé výchovy	30
4.3 Zahraniční zkušenost.....	32
5 Cíl práce a výzkumné problémy	37
6 Metodika	39
7 Výsledky.....	41
7.1 Kazuistiky	41
7.2 Analýza	49
8 Diskuse	56
Závěr	61
Použité zdroje.....	63
Přílohy.....	67

Úvod

V současnosti se vede celospolečenská diskuze o tom, zda střídavá péče je či není vhodnou formou porozvodového uspořádání péče o děti, případně za jakých podmínek. Zatím nejsou k dispozici kvalitní studie, které by jednoznačně prokázaly prospěšnost nebo škodlivost střídavé péče, ačkoliv výsledky různých studií jsou často využívány k jejímu prosazování. V této práci se proto nebudu zabývat otázkou, zda střídavou péčí ano či ne, ale v případě, že ano, pak za jakých podmínek a co má vliv na její optimální fungování.

Nestátní neziskové organizace prezentující se na internetu nebo internetové portály často jen zveřejňují argumenty podporující jejich záměry. Tyto argumenty navíc nemusí být vždy jasně doložené nebo se může jednat o nepřesný výklad cizích pojmů týkajících se střídavé nebo společné péče do češtiny a jejich nesprávnou interpretaci. V praktické části bych se proto, kromě konkrétních kazuistik, zaměřila na informace dostupné na internetu, respektive na internetových stránkách nestátních neziskových organizací a internetových portálech, jejichž hlavním tématem je střídavá péče o děti. Domnívám se, že internetové zdroje na hlavní aktéry střídavé péče a jejich názory na ni významně působí vzhledem k současnému silnému vlivu těchto médií. Nelze se v tomto případě nezamyslet nad jedním z přirozených obranných mechanismů psychiky, který spolu s ostatními uvádí Novák (2013). Je jím selektivní vnímání, které nastupuje ve stresové situaci a jehož následkem člověk vnímá jen to, co chce a co zapadá do jeho scénáře.

V práci používám pojem střídavá péče. Ačkoliv v zákoně se hovoří o střídavé výchově, mnoho publikací a odborníků používá právě pojem střídavá péče, který podle mého názoru může vycházet z nazírání této alternativy porozvodového uspořádání péče o dítě jako střídavého pečování o dítě oběma rodiči ve dvou domovech, přičemž je v chápání tohoto pojmu obsažena i výchova dítěte.

Seznam zkratek

JC	Joint custody
JLC	Joint legal custody
JPC	Joint physical custody
OSPOD	Orgán sociálně právní ochrany dětí
SP	Střídavá péče

1 Rodina

Rodina je základním stavebním prvkem společnosti a z pohledu dítěte prvotním zdrojem informací, modelů chování a nositelem základních hodnot. Vzhledem k faktu, že v současné době existuje mnoho modelů rodiny, je vhodnější vymezit ji podle jejích hlavních funkcí, kterými jsou podle Matouška (2003) „*výchova dětí a uspokojování potřeb dospělých členů rodiny*.“ Ačkoliv počet základních funkcí rodiny se v průběhu historie zužuje, tyto dvě výše zmíněné pravděpodobně nebude možné nikdy kvalitně a plně nahradit jinou institucí (některé z funkcí postupně přebírá do určité míry stát) (Matoušek, Pazlarová, 2010). Výchovnou funkci ovšem nelze považovat za nenahraditelnou po celou dobu dospívání dítěte, jelikož nejpozději se začátkem povinné školní docházky tuto úlohu přebírá do značné míry instituce školy (Matoušek, 2003). Dunovský (1999) pak vymezuje čtyři základní funkce: „*biologicko – reprodukční, ekonomicko – zabezpečovací, socializačně – výchovnou a emocionální*.“

Nežli se budu zabývat charakteristikou funkční rodiny, považuji za vhodné zmínit teorii sítí, kterou se zabývají Baláž i Keller (2012) v jednom z čísel časopisu Sociální práce/Sociálna práca. Princip této teorie je využit např. i v tzv. Cochemském modelu, který je popsán podrobněji v kapitole Zahraniční zkušenost.

1.1 Teorie sítí

Teorie sociálních sítí se začala prosazovat v sedmdesátých letech dvacátého století, přestože vytváření vazeb mezi lidmi, ať už trvalými či krátkodobými, jejichž předmětem je vzájemnost, sdílení a pomoc, je staré jako lidstvo samo. Teorie sítí se objevuje spolu s narůstajícími nároky sociálního státu a zvyšujícími se náklady veřejné solidarity, kdy stát začíná více a více spoléhat na princip subsidiarity a tím pádem na podporu sociálních sítí jedince jako prvotní pomoci (Keller, 2012). Faktem zůstává, že tato teorie je v současné době využívána v celé řadě věd. Možnou příčinou je její značná obecnost, díky níž ji lze aplikovat téměř na vše, protože jde v podstatě o postup spojující jednotlivé části. Pro tuto vlastnost je v sociálních vědách vyhledávána, protože umožňuje čelit vznikajícím sociálním problémům, kdy pospojováním lidí zvyšujeme jejich potenciál řešit problémy (Baláž, 2012).

Každá sociální síť je tvořena jednotlivými uzly a vazbami. Vazby můžeme charakterizovat jako slabé či silné, přičemž toto dělení z části odpovídá dělení sítí pomoci a podpory na primární či sekundární. Primární sítě, ve kterých najdeme spíše vazby silné, zpravidla čerpají z vazeb na primární skupiny jako je rodina, přátelé nebo sousedé. Sekundární sítě, tvořené většinou slabými vazbami, zas staví na vazbách na sekundární skupiny, kam spadají takové organizace, jejichž náplní je pomoc a podpora ostatním lidem. Silné vazby se utvářejí například vzájemností, silnými emocemi a pomocí. Slabé vazby jsou aktivovány jen v případech potřeby a často se utvářejí nahodile. Mají ovšem nezastupitelnou úlohu pro svou schopnost propojování různých sítí. Sociální kapitál v rámci silných vazeb lze označit za „svazující“, tento může členům zprostředkovat nejzákladnější podporu. Typická pro sítě se silnými vazbami je uzavřenost a neochota pomáhat nečlenům skupiny. Sítě tvořené slabými vazbami jsou více otevřené a sociální kapitál v nich je „přemostující“, což lze chápat jako ochotu členů spolupracovat s lidmi z odlišných skupin. Jedinec pak může obtížné situace ve svém životě překonávat s pomocí primárních nebo sekundárních sítí pomoci a podpory (Baláž, 2012).

Podpory primárních sítí se člověku dostává, jak už bylo řečeno, hlavně v rodině a okruhu blízkých přátel a pomoc v rámci sekundárních sítí může být viděna na příkladu tzv. Cochemské praxe.

1.2 Funkční rodina

Obecně můžeme jako funkční či fungující označit takový systém, který je „v *náležitě činnosti, schopen chodu*“ a je tedy schopen plnit funkce (úkoly), které jsou od něj očekávány. Účel rodiny pak lze spatřovat v „*utváření relativně bezpečného, stabilního prostoru a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí*“ (Plaňava, 2000).

Ve funkčních rodinách můžeme spíše nalézt následující charakteristiky. Členové berou ohledy jeden na druhého a vzájemně se uznávají i se svými potřebami. Existuje všem srozumitelná posloupnost odpovědností. Partneři tvoří stabilní spojení a originalita jednotlivce je spíše vítána než potlačována. Rodina poskytuje svým členům dostatek soukromí a zároveň jim umožňuje sdílet zkušenosti, pocity a zážitky. Členové rodiny spolu komunikují přímo, jasně a srozumitelně a při řešení konfliktů a problému jsou otevřeni novým způsobům jejich řešení. Komunikace zahrnuje mnoho dialogů a humoru. Celkové klima je

spíše pozitivní a je patrná radost z interakce. Chod domácnosti se zpravidla obejde bez problémů a v případě nutnosti rozhodnutí o řešení vážnější situace mají konečné slovo rodiče, kteří i přes možné předchozí rozporné názory trvají na dohodnutém, přičemž v průběhu rozhodování berou ohled na názor dětí. Rodina si je vědoma potřeby vzájemné spolupráce. (Matoušek, 2003).

2 Dítě

Podle Úmluvy o právech dítěte je za dítě považována každá osoba, která nedosáhla osmnácti let, za předpokladu, že nenabyla zletilosti dříve, podle platného řádu, který se na ní vztahuje (Informační centrum OSN v Praze, 2005, www.osn.cz). Pro lepší přiblížení do problematiky potřeb dítěte se v této kapitole věnuji i vývoji dítěte ve věku, který se týká praktické části mé diplomové práce (viz. kapitola Kazuistiky), pro jejíž účely jsem přibližnou věkovou hranici stanovila na sedm až třináct let.

Vývoj dítěte v mladším školním věku

Říčan (2004) charakterizuje dítě v mladším školním věku, tedy přibližně od šesti do jedenácti let jako „*střízlivého realistu*“. Dítě s počínající školní docházkou opouští svět her a začíná se učit zodpovědnosti a smyslu pro povinnost. Rychle se vyvíjejí jeho rozumové schopnosti a rozšiřuje se mu pohled na svět. Zároveň, oproti období, které předcházelo a které bude následovat, je to doba poměrně klidná a vyrovnaná. Postupně dítě přestává být nekriticky důvěřivé, začíná pochybovat, opouštět pohádky a mýty. S klesajícím vlivem autority učitele roste vliv kolektivu vrstevníků. Rodina a domov slouží jako zázemí jistoty a bezpečí a jeho důležitou charakteristikou by měla být vzájemnost, opravdovost, upřímnost a otevřenost. Jako školák se učí dítě pochopit smysl, užitečnost a pozitivní aspekty práce, která se postupně stane jednou z náplní jeho života.

Vývoj dítěte v pubescenci

Říčan (2004) poukazuje na skutečnost, že v tomto vývojovém období, které zahrnuje věk zhruba od jedenácti do patnácti let, čeká na dítě mnoho změn: biologických, sociálních i psychických. Začátek tohoto období bývá zároveň dobou prvního zamilování. Pohlavní dospívání je doprovázeno zpravidla nutností zvolit si kolem patnáctého roku své budoucí povolání a tedy i náplň svého budoucího života. Zároveň dochází k určité právní zodpovědnosti získáním „občanky“. Mezi dětmi se v tomto věku začínají projevovat značné rozdíly nejen v možnostech dalšího vzdělávání, ale i emocionálním, sociálním, mravním i kulturním vývoji. Začíná nastupovat kritické myšlení a pochybování, srovnávání reality

s ideály a hodnotami zprostředkovanými společnostmi. Je to současně období velkých citových výkyvů a protikladů, kterými bývá pubescent často maten. Přes labilitu a snížené sebeovládání v emocionální oblasti dochází k větší schopnosti sebeovládání (dokáže „zatnout zuby“ a vydržet) a ke ztrátě citové spontaneity vlivem nastupující sebereflexe. V tomto období dochází ke vzdoru vůči autoritám a vliv vrstevníků stoupá.

Dítě a jeho potřeby

Základní potřeby dítěte můžeme podle Dunovského (1999) rozdělit do několika kategorií, kterými jsou potřeby biologické, psychické, sociální a vývojové, přičemž v případě jejich nenaplnění zpravidla dochází k ohrožení či narušení zdravého vývoje dítěte. Riziko je zpravidla tím větší, čím mladší je dítě. Mezi základní biologické potřeby řadí kromě zabezpečení nezbytných podmínek k životu (výživa, přístřeší, teplo, čistota prostředí) i dostatek vhodných podnětů k rozvíjení nervového, motorického a psychického vývoje. Psychické potřeby, které úzce souvisejí se sociálními, jsou následující: adekvátní stimulace, srozumitelnost světa, jeho smysluplnost a otevřená budoucnost, jistota a vědomí vlastní identity. K optimální socializaci je nezbytný pocit bezpečí, lásky a přijetí, rozvíjení potenciálu dítěte a získání návyků patřících ke zdravému životnímu stylu. Vývojové potřeby směřují dítě k takovým aktivitám, které podněcují jeho rozvoj a umožňují mu postup do další fáze jeho vývoje. Jsou závislé na ostatních základních potřebách, respektive na jejich naplnění.

Zjednodušeně lze říci, že pro zdravý a vyrovnaný vývoj dítěte je třeba bezpečného stabilního zázemí se silně emočně zapojenými rodiči (Matoušek, 2003).

Resilience

Kromě základních potřeb dítěte však můžeme vymezit i faktory, které mu pomáhají přestát krizi. Souhrnně se nazývají resilience. Mezi její hlavními složkami, které vyplývají ze zkušenosti s dětmi, které přežily válku v Chorvatsku, nalezneme matku, trvalé hodnoty, tradice, vědomí příslušnosti k nějakému společenství (komunitě – náboženské, sousedské) a nelze zapomenout ani na skupinu vrstevníků a školu. (Matějček, 1994). K podobnému závěru došel i výzkum, který se zaměřil na dvě skupiny dětí, které prožily válku v Anglii. Jedna skupina dětí byla přemístěna z hlavního města do většího bezpečí venkova, kde se jich ujali pěstouni nebo byly umístěny do speciálních táborů. Nechybělo jim nic. Jen důvěrně

známé prostředí a jejich blízcí. Druhá skupina zůstala v Londýně, ohrožována nálety, nedostatkem jídla a nedostatečnými hygienickými podmínkami a prožívala se svými nejbližšími válečný stres, hrůzy a ztráty. Zjistilo se, že co se týče psychického stavu těchto dětí, celých 52 % těch, které byly přesunuty do neznámého prostředí bez svých blízkých, mělo neurotické příznaky, přestože na venkově byly ve větším bezpečí. Z druhé skupiny se tyto příznaky objevily u 20 %. Děti starší 6 let, tedy školou povinné, nesly odtržení od rodiny lépe, než děti mladší. Lépe toto odloučení snášely také děti, které měly předtím s rodiči kvalitní vztah (Matějček, Dytrych, 2002).

2.1 Výchova dítěte

Raser (2000) upozorňuje na důležitost vyváženosti dvou stránek vztahu, který je zapotřebí k žádoucí výchově dítěte a zároveň kvalitnímu vztahu mezi ním a rodiči. Jde o stránku funkční a osobní. Pod pojem funkční vztah řadí takové hodnoty, které lze shrnout pod vlastní výchovu, jsou jimi určování hranic a trvání na jejich dodržování, vedení dítěte, socializace apod. Osobním vztahem se má naplnit potřeba být milován, opečováván, respektován nebo být vyslechnut, má ale obsahovat i humor a přátelství. Tyto dvě složky mají být v rovnováze, ale nelze je slučovat nebo zaměňovat.

Elliott a Place (2002) zmiňují tři základní aspekty výchovy, jimiž jsou péče, důslednost a kontrola, které se mají vzájemně doplňovat, přičemž s ohledem na potřeby konkrétní situace může mít jeden z nich vždy navrch.

S ohledem na dítě a jeho potřeby je možné lépe chápat, proč je ve výchově třeba jasných a srozumitelných hranic a pevného řádu. Dítěti tato jednoznačnost dodává jistoty v tom, co je správné a co špatné. Tedy co se od něho očekává, co ono samo může očekávat od ostatních, co je mu dovoleno a co naopak zakázáno a co se stane, když překročí onu hranici. Jde o naplňování potřeby základní životní jistoty, řádu ve věcech a pochopení jejich smyslu (Matějček, 2000).

Podle Gordona (2012) vznikají problémy s výchovou dítěte právě i z důvodu zaryté mylné představy o nutnosti jednotného postoje vůči dítěti, tzn., že rodiče by za všech okolností měli držet při sobě a zastávat stejný názor. V případě odlišných názorů na situaci pak ve výsledném kompromisu či dohodnutém postoji jeden z rodičů nemusí být vůči dítěti

autentický a dítě navíc tuto alianci mezi rodiči může chápat jako spolčení se proti němu. Rogge (2005) dokonce různost výchovných stylů považuje za nevyhnutelnou a dokonce prospěšnou pro dítě. Od malička se každý setkává s různými názory na výchovu a s různými druhy vztahů vůči ostatním lidem. Liší se vztah k rodičům, prarodičům, vychovatelům ve škole nebo v zájmových kroužcích. V každém prostředí se dítě učí znát, co kde může a nemůže a že každý od něj může vyžadovat něco jiného. To posiluje jeho sociální začleňování, schopnost poznat, jak se má zachovat za různých situací a ve výsledku tato rozmanitost ve výchově posiluje sebevědomí dítěte. Je ovšem nezbytná přítomnost několika podmínek. Těmi jsou jasná představa dítěte o tom, kdy se na koho má obrátit a kdo je za co zodpovědný a to, že dospělí sice mohou zastávat různé postoje, ale musí se vyvarovat toho, aby je ve vztahu k dítěti zneužívali (např. matka je benevolentnější a využívá toho jako faktoru, pro který by jí dítě mělo mít raději). Problematiku jednotnosti ve výchově zmiňuje také Novák (2013), podle kterého není možné být v tomto ohledu úplně za jedno ani v maličkostech. Určitá rozdílnost ve výchovných stylech dítěti neublíží a ani fakt, že rodiče upřednostňují mírně odlišné hodnoty. Jednotnost by ale měla být v zásadních věcech, kdy jako příklad lze uvést podobný životní styl a „smysl života“ (př. zarytý ochránce přírody proti člověku zaměřenému na konzum). Pokud se mezi rodiči objeví v tomto značná rozdílnost, je důležité, aby vzájemně své představy, hodnoty a postoje respektovali a nepohrdali jimi. Nakonec, i přes různé výchovné styly, musejí být zachována některá základní společná pravidla, která jsou všem zúčastněným srozumitelná a jsou jimi dodržovaná (Rogge, 2005).

Matoušek a Pazlarová (2010) zmiňují tzv. dostatečně dobré rodičovství, kdy rodiče dětem nejen umožňují dostatečný prostor a možnosti pro jejich vývoj ale zároveň je ani neohrožují. Tzv. dobré rodičovství poskytuje takové kvality, jako je bezpečí, podpora, ochrana, stálost, láska a péče.

Výchovné předpoklady rodičů

Otázkou posuzování výchovných předpokladů rodičů se zabývá Bakalář (2006) a uvádí seznam deseti kritérií seřazených dle důležitosti, který byl vypracován na základě víceletých zkušeností a za přispění mnoha odborníků. Konkretizuje tak příliš strohý odstavec v zákoně o rodině, který ukládá, jak má soud postupovat při rozhodování o svěření dítěte do výchovy rodičů. V § 26 v první větě odstavce 4 (94/1963 Sb.) se ukládá soudu povinnost zaměřit se zejména na zájem dítěte s tím, že má přihlídnout k jeho osobnosti, zejména

vlohám, schopnostem a vývojovým možnostem a to s ohledem na životní poměry obou rodičů. Následující kritéria jsou sestavena podle výše zmíněného zákona a v knize je každé z nich podrobně rozepsáno a je upřesněno, na co se má odborník, který je zkoumá, zaměřit.

„Kritéria pro posuzování kvality výchovných předpokladů rodičů (Bakalář, 2006):

- *osobnost rodiče*
- *vztah rodiče k dítěti*
- *charakter, morálka, struktura mravních norem rodičů*
- *respekt k právu dítěte stýkat se s druhým rodičem*
- *vztah dítěte k rodiči*
- *vzor pro vytvoření sociální, zejména sexuální role, identity*
- *úroveň vzdělání a inteligence rodiče*
- *šíře rodinného zázemí*
- *kontinuita prostředí pro dítě*
- *socioekonomický status“*

3 Manželství a rozvod

Na manželství lze pohlížet jako na soubor vazeb, a to nejen mezi partnery, ale i mezi nimi a širší rodinou nebo i státem. Od každé strany se očekává určité chování vytyčené společenskými normami. Toto očekávání je vzájemné a vazby je možné nazvat jakýmsi smlouvami. Smlouva mezi manželi spočívá zejména ve vzájemné podpoře (ekonomické, emocionální), solidaritě a budování společného domova pro sebe i pro jejich potomky (Matoušek, Uhlíková, 2005).

Rozvod s sebou přináší zprerhání nebo minimálně narušení všech dosud vzniklých vazeb (smluv) a frustraci z těchto ztrát. Dítě samotné pak, nejenže přichází o jemu známé a důvěrné prostředí, kde mají své místo oba rodiče, ale bohužel až příliš často se zároveň ocitá uprostřed boje o to, u kterého z rodičů zůstane ve výlučné péči, jak často bude dovoleno druhému se s ním stýkat a kdo je lepší rodič. Dospívající děti pak tuto stresovou situaci zvládají nejhůře (Matoušek, Uhlíková, 2005). Plaňava (2000) přirovnává rozvod k úmrtí blízké osoby, a to z hlediska potřeby smíření se s nastalou situací a jejího zpracování, k čemuž je zapotřebí především dostatek času.

3.1 Fáze rozvodu a vyrovnávání se s ním

Rozvod není naneštěstí jen krátký časově omezený úsek, ale zdlouhavý proces, který je možné podle Matouška a Uhlíkové (2005) rozčlenit do několika fází: „*období ambivalence, vlastní rozvod a období po rozvodu*“. Období ambivalence je období krize, kdy partneři zvažují pro a proti pokračování či ukončení vztahu. Končí podáním žádosti o rozvod. Možné je i dělení tohoto období na čtyři fáze, jak uvádí Plaňava (2000), přičemž oba partneři nemusí být ve stejnou dobu v té samé. Fáze jsou následující: „*protahovaná manželská krize s narůstajícím rozvodovým potenciálem, rozvodové rozhodování a rozhodnutí, rozvodové jednání, dokončení manželské separace a utváření porozvodového životního stylu*.“ Poslední etapa je obdobím adaptace na novou situaci, odpoutání se od bývalého partnera nejen formálně, ale i v rovině emoční, psychické a sociální. Jinak řečeno, je třeba začít žít svůj vlastní život.

Zákon o rodině stanovuje podmínku pro rozvod manželství, ve kterém jsou děti. Soud může rozhodnout o rozvodu až ve chvíli, kdy „*nabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu*“ (§ 25, 94/1963). Toto rozhodnutí vymezuje práva a povinnosti rodičů vůči dětem. Stanovuje, komu budou děti svěřeny do výchovy, a upravuje vyživovací povinnost rodičů. V případě, že se partneři na výchově nedohodnou, o péči mají zájem oba a soud neshledá důvod, který brání jednomu z rodičů tuto péči o dítě vykonávat, je možné svěření do společné nebo střídavé péče. Rozhodnutí není třeba, pokud soud schválí dohodu rodičů o úpravě poměrů nezletilých dětí.

Jak již bylo zmíněno výše, období po rozvodu je přizpůsobováním se nastalé situaci a jejím zpracováním. Nezáleží přitom na tom, který z partnerů žádost o rozvod podal. Zpravidla dojde navíc i ke zhoršení ekonomické situace (Matoušek, Uhlíková, 2005). Oba partneři navíc čelí ztrátě dosavadní identity manžela či partnera. Již nevystupují jako pár a kromě hledání nové identity čelí i nutnosti vytvořit si nové sociální kontakty a vazby, jelikož důsledkem rozchodu minimálně o některé přicházejí. (Dudová, 2008). Rozvod je navíc považován za způsob řešení současné nevyhovující a neuspokojivé situace a očekává se tedy, že po něm dojde k jakémusi usmíření, klidu a obratu směrem k lepšímu. Toho se však ne vždy rozvádějící se partneři dočkají a naopak se potýkají s novými pocity frustrace, stresu a s dalšími vzájemnými konflikty (Matějček, Dytrych 1994). To dokládá podle Matějčka a Dytrycha (2002) i zkušenost z praxe, kdy v převážné většině případů v rodinách po rozvodu přetrvává konflikt mezi partnery, který se přeměňuje v soudní řízení o určení porozvodového uspořádání výchovy o dítě, o četnost kontaktů rodiče, který dítě nemá v péči s dítětem, ale i řízení o určení výživného apod. Dítě se dostává do nelehké situace, kdy je zjišťován jeho názor na to, s kým chce po rozvodu žít a je tedy tlačeno do volby mezi svými rodiči.

Hrubý odhad doby potřebné k úplnému vyrovnání se s rozvodem je podle klinických psychologů mezi dvěma a pěti lety (Matoušek, Uhlíková, 2003). Nejrizikovějším obdobím se ovšem ukázal první rok po rozvodu, kdy se zpravidla matky jako samoživitelky musí vyrovnat se zhoršenou ekonomickou situací a citovou ztrátou, ale i se změnami ve výchově, přičemž zároveň ubývá společného času tráveného s dětmi. Právě období přibližně jednoho roku po rozvodu se ukázalo jako potřebné ke zvládnutí situace a vyrovnání se s novými povinnostmi. (Dudová, 2008) Pro dítě pak, podle Warshaka (1996), je třeba přibližně dvou let pro vyrovnání se s rozvodem a pro znovunalezení psychické stability, a to za předpokladu, že rozvod probíhal bez větších obtíží a nebyl zbytečně protahován.

3.2 Rozvod a dítě

Rozvod zpravidla není snadný pro rodiče a téměř s určitostí lze říci, že tato krize bude mít ohrožující vliv na zdravý vývoj dětí bez ohledu na jejich věk. (Matějček, Dytrych, 1994). Plaňava (2000) doporučuje přistupovat k rozvodu a k jeho vlivu na dítě tzv. zlatou střední cestou. S předpokladem, že tato situace staví všechny zúčastněné a zejména děti před nutností vyrovnat se s jistou zátěží a frustrací a dětem je otřesena základní potřeba, a to jistota a bezpečí. Je třeba se ale vyhnout extrémním názorům, které buď dětem z rozvedených rodin přisuzují nevratná poškození např. v oblasti současných i budoucích vztahů nebo naopak vliv rozvodu na dítě zlehčují. Jewett (1982) poukazuje na obavu, kterou si hluboko uvnitř nese každé dítě, že jeho rodiče jednou odejdou. V případě rozvodu, či úmrtí jednoho z nich se tento strach pojednou stává bezprostřední realitou. Ocítá se ve světě, který nezná a kde už pro něj nadále nejsou oba rodiče, aby ho chránili a pečovali o něj. Je proto nezbytné na to okamžitě reagovat a pomoci mu situaci pochopit a vypořádat se s ní. Ujistit ho, že jeho pocity úzkosti a strachu jsou v pořádku, a i nadále tu bude někdo, kdo ho má rád a bude se o něj starat. Jeho rodiče se sice rozvádějí a přestávají být manželi či partnery, ale stále zůstávají jeho rodiči. V případě rozchodu mu v mysli také zcela jistě vyvstane otázka, zda je to napořád. Je důležité dítěti vysvětlit, že se jeho rodiče snažili vyřešit problémy, které k rozchodu vedli a že není nic, co by bylo možné udělat proto, aby se tato situace zvrátila.

Ztráta rodiče, ať už z důvodu rozvodu či úmrtí, má značný vliv na vyvíjející se pocit důvěry a sebeúcty dítěte vlivem pocitů bezmocnosti a studu, které mohou doprovázet ztrátu blízké osoby. Je otřesena víra, že rodiče budou vždy nablízku a ku pomoci. Že tu budou vždy, aby o dítě mohli pečovat. To může do budoucna ohrozit důvěru v druhé, obzvláště pokud k tomu dojde ve věku do tří až čtyř let. Může se začít objevovat strach z toho, že všechny jeho vztahy skončí selháním. Namísto toho, aby vyrůstalo v sebevědomou osobnost, může mít pocit, že je špatné a nehodné toho, aby ho někdo miloval (Jewett, 1982). Sebevědomí dítěte mohou snižovat hádky nebo řeči jednoho rodiče či blízkých o tom, jak ten druhý je veskrze špatný. Dítě se pak musí vypořádat se svými „špatnými“ geny (Matějček, Dytrych, 2002).

Warshak (1996) zmiňuje výsledky Kalifornské studie rodin, kde bylo dítě svěřeno do výhradní péče matky, kdy více jak polovina dětí byla toho názoru, že současná porozvodová situace není o nic lepší a nemálo dětí by rozvod „anulovalo“ i přesto, že situace v rodině nebyla bez obtíží. Přibližně osmdesát procent dětí pak stále doufá, že se jeho rodiče k sobě vrátí.

Ať je již dítě po rozvodu svěřeno do péče kterémukoliv z rodičů, zpravidla dochází k omezení kontaktů s druhým z nich. Zároveň může docházet k určitému nálepkování dětí z rozvedených rodin. Problémy související s výchovou bývají často bez snahy o hlubší pochopení příčin připisovány nepřítomnosti otce-muže v rodině (Dudová, 2008).

Faktory ovlivňující reakci dítěte na rozvod

Schopnost dítěte vyrovnat se s rozvodem a způsob, jakým na něj bude reagovat, ovlivňují např. následující faktory: chování rodičů, věk dítěte a jeho rozumová vyspělost, povahové vlastnosti, ekonomické faktory a „*geografická stabilita rodiny*“ (Warshak, 1996).

Warshak (1996) upozorňuje na několik ochranných faktorů, které pomáhají dítěti vyrovnat se s rozvodem. Je to již výše zmíněný pokračující kvalitní vztah k oběma rodičům, kteří jsou schopni vzájemné dohody ohledně péče a výchovy a navzájem se před dítětem neshazují. Další nespornou výhodou pro dítě je podpora vycházející z kontaktu s dalšími lidmi např. ze širší rodiny či komunity a tedy i stálost lidí a místa (možnost navštěvovat po rozvodu stejnou školu, kroužky a blízkost bydlišť obou rodičů). Pro děti obecně pak uvádí jako nejprospěšnější tzv. „*autoritativní rodičovství*“, které je charakteristické empatií, aktivním nasloucháním, komunikací, péčí, ale i srozumitelnými a jasně stanovenými hranicemi a povinnostmi. Výchova se pohybuje v pomyslném středu mezi příliš liberální a autoritářskou.

3.3 Rizika rozvodu a jejich minimalizace

Jaká jsou tedy rizika rozvodu pro dítě a jak je možné jejich dopad na dítě omezit?

Každá velká ztráta naruší vývoj sebeúcty, kontinuitu života a pocit, že události jsou předvídatelné a mají nějaký význam. Zotavení se z této životní krize vyžaduje obnovu všech těchto aspektů a to uspokojením několika základních potřeb. První potřebu lze naplnit, pokud se s dítětem jedná narovinu, nic se mu nezastírá a důležité informace se mu sdělují co možná nejdříve. Musí vědět, že nastalá situace jím nebyla nikterak zaviněna a nemůže tedy ani udělat nic pro její nápravu. Umožnit mu prožít si a sdílet širokou škálu pocitů, které doprovází tuto ztrátu. Dítě by mělo mít přehled o situaci a změnách, které rozvodem nastaly a o jejich

příčinách. Další potřebou je vysvětlit dítěti, že život jde dál a má právo být šťastné, úspěšné, milované a milovat. Je třeba, aby bylo schopno čelit budoucnosti a nezabývalo se jen tím, co se stalo v minulosti (Jewett, 1982).

Vedl-li tedy k rozvodu jakýkoli důvod, je důležité mít stále na paměti, že rodičovská práva a povinnosti jím nezanikají. V nejlepším zájmu dítěte je, aby se bývalí partneři i přes neschopnost vzájemného soužití, dokázali domluvit na zásadních otázkách výchovy svých společných dětí. Je také třeba, aby se snažili o co „nejhladší“ průběh rozvodu a co největší omezení vlivu jeho ohrožujících důsledků pro dítě. Ideálním stavem by bylo, aby dítě mělo pocit, že přestože se jeho rodiče rozešli a již nežijí společně, zůstávají mu stále nablízku a oba mají svůj podíl na jeho výchově a jsou v jejich podstatných bodech za jedno. To znamená, že dítě rozvodem nepřichází o jednoho z rodičů a uchovává si vědomí toho, že je milováno oběma rodiči (Dunovský, 1999).

Jedním z častých problémů je podceňování povědomí dítěte o stávající situaci. Rodiče často předpokládají, že dítě je příliš malé na to, aby probíhající situaci vnímalo nebo jí bylo výrazně negativně ovlivněno. Nejde jen o nedostatečné informování dítěte o situaci v rodině, ale i o nedořešené konflikty mezi rodiči po rozvodu (Dunovský, 1999). Gordon (2012) doporučuje jako jednu z možností pro prevenci případného nevhodného chování dítěte připravit ho v dostatečném předstihu na změnu či situaci, která má nastat a při které předpokládáme nepříjemné chování, tzn., že dítěti pravdivě a srozumitelně vylíšíme, co se bude dít. Matějček a Dytrych (1992) připomínají, že často je vhodnější předkládat dítěti důležité informace postupně tak, aby mělo prostor je přijmout. Musí být však pravdivé. Dítě spíše unese nepříjemnou pravdu, která mu je vhodně a postupně přednesena, nežli pozdější šok z náhlého poznání.

Problematické bývá i přílišné připoutání se k dítěti nebo jeho nadměrné zatěžování vlastními starostmi bez ohledu na jeho věk a rozumovou vyspělost. Dítě pak může být přesprávně ochraňováno a připoutáváno rodičem k sobě nebo je k němu, vědomě či nevědomě, přistupováno jako k sobě rovnému partnerovi a ne jako k dítěti (Matějček, Dytrych, 1994).

Nelze zapomínat na skutečnost, že dítě má rádo oba své rodiče. Vzájemné osočování, hádky a shazování toho druhého v něm proto vyvolává napětí a stres (Dunovský, 1999). Tento stres a napětí spolu s nejistotou mohou vyvolat u dítěte jednu ze dvou vzájemně si protikladných reakcí. Dítě se na první pohled může zdát nezasažené současnou situací, protože působí klidně a nezlobí. Ve skutečnosti se může uzavírat do sebe a bránit se tak,

že okolí prostě nevnímá a vytváří si vlastní svět fantazie. Druhým pólem jsou pak děti, které se nechtěné situaci brání „aktivně“, tzn., že začnou být, z hlediska okolí, zlobivé (Matějček, Dytrych, 1992) Často také může dojít ke zhoršení školního prospěchu dítěte. Problémem je ale v tomto případě nesprávné pochopení jeho příčin. Těmi jsou zpravidla pokračující stres a konflikty v rodině, které v dítěti vyvolávají stres a pocity úzkosti, což má za následek sníženou schopnost soustředit se a snížení školního výkonu. Rodiče však vlivem vzájemných sporů mohou tuto situaci přičítat například špatné výchově ze strany druhého partnera a toho pak obviňovat. Podle výzkumu z roku 1987 se hodnocení vlastností dítěte, které zažilo rozvod, pohybuje na krajnějších bodech škály oproti ostatním dětem. Hodnoceno přitom bylo nejen jeho vyučujícími, ale i matkou. Konkrétně se jedná o nižší citlivost, svědomitost a oblíbenost mezi vrstevníky a naopak větší citlivost, dráždivost a nervozitu (Matějček, Dytrych, 1994).

Důsledkem konfliktní situace v rodině tedy mohou být různé poruchy chování či narušený vývoj osobnosti dítěte. Situace však může vyústit až v syndrom zavrženého rodiče (viz. kapitola *Syndrom zavrženého rodiče*). Ještě v prvních školních letech je dítě zvýšeně sugestibilní a lze ho tedy celkem snadno popudit proti druhému rodiči. Přitom pro pozitivní smýšlení dítěte o sobě je potřeba, aby se rodiče nejen vzájemně neshazovali, ale aby mluvili o tom druhém co možná nejlépe, aby zdůrazňovali především to dobré, protože dítě má geny od obou rodičů a tedy i to špatné a dobré z nich (Dunovský, 1999). Matějček a Dytrych (1992) zdůrazňují, že ve většině případů, najdeme na každém i nějaké pozitivní stránky jeho osobnosti. Navíc ve vzteku vidíme na druhém zpravidla jen to negativní, ale ve chvíli smíření se znovu objevují i ty dobré vlastnosti.

Co se týče úpravy styku rodičů s dítětem po rozvodu, Matějček a Dytrych (1992) doporučují „*volné pokračování rodinného vztahu*“, což předpokládá vědomí rodičů o trvalé rodičovské zodpovědnosti za dítě, ačkoli spolu nadále nežijí jako manželé či partneři. Je to optimální stav, kdy se rodiče vzájemně domluví na takovém plánu kontaktů, který vyhovuje všem zúčastněným a mění se dle jejich potřeb (Dunovský, 1999). Při takovéto vzájemné dohodě, kdy není třeba intervence soudu a vše probíhá bez vypjatých konfliktů mezi rodiči, je splněna nezbytná podmínka SP. Dítěti pak zůstává vše jako v době před rozvodem, pouze má nyní dva domovy. Je však nutné brát v úvahu skutečnost, že už ve dvou letech dítě začíná postupně chápat, co to je domov, tedy jedno konkrétní místo se stejnými, jemu blízkými lidmi. Stěhování mezi dvěma domovy může mít za následek snižování tohoto pocitu, že má svůj domov a někam patří (Matějček, Dytrych, 2002). Je jisté, že rozvodem dítě ztrácí a při

ustáleném víkendovém typu kontaktů s druhým rodičem dochází k celkem přirozené přeměně rodiče jakožto vychovatele dítěte v osobu, která s ním tráví čas. Čímž se dostává na podobnou úroveň jako kterýkoli jiný člen širší rodiny (Matoušek, 2005).

Negativní vliv ztráty blízké osoby úmrtím či rozvodem, lze snížit, pokud dítě i nadále cítí lásku, péči a pochopení. Pocit bezpečí, jistoty a přijetí je nezbytný pro zvládnání budoucích životních výzev a krizí a důvěru v druhé. Je třeba, aby dítě zažilo bezpečný a stabilní vztah k primárním pečovatelům a nejen to. Potřebuje se naučit jak zvládat krize a vyrovnat se s pocity, které ji mohou doprovázet (Jewett, 1982).

V období vlastního rozvodu i po něm mohou hrát nezastupitelnou úlohu především prarodiče dítěte. Za předpokladu, že zůstanou co nejvíce neutrální v postojích vůči oběma rodičům svého vnoučete stávají se pro něj silnou oporou, zdrojem pocitu bezpečí a jistoty. Stejně tak rodiče by si měli uvědomit výhody spojené s kontaktem dítěte s prarodiči druhého partnera a snažit se jej podporovat. Kromě výše zmíněné emocionální podpory má udržování těchto kontaktů i ryze praktické výhody při přizpůsobování se nové situaci a zvládnání běžných aktivit spojených s péčí o dítě, o které se rodiče původně dělili (Warshak, 1996). Problematiku vztahů s rodiči druhého partnera zmiňuje i Matějček s Dytrychem (1994), podle nichž mají kontakt a vztahy s širší rodinou v životě dítěte nezastupitelnou úlohu. Je to další zdroj opory, jistoty, bezpečí a vědomí pro dítě, že je milované. Je to i zdroj dalších osobnostních vzorů a životních zkušeností. Rozvodem bohužel může dojít k zprětrhání těchto vazeb a to ze strany rodiče dítěte, ale i prarodičů.

3.4 Syndrom zavrženého rodiče

Syndrom zavrženého rodiče je v anglicky psané literatuře možné nalézt pod pojmem *Parental Alienation Syndrome*.

Syndromem zavrženého rodiče je podle Gardnera (1996) nejen popouzení dítěte proti druhému rodiči, ale zároveň nadměrná, nepřiměřená kritika druhého rodiče. Tato kritika zpravidla není založena na pravdě, případně jsou fakta výrazně zveličena a nadnesena. V dítěti je nejen potlačován pozitivní obraz druhého rodiče, ale dokonce je v něm pěstován odpor vůči němu, nedůvěra a nenávisť. Je to vědomé i nevědomé programování, v němž hraje významnou úlohu i samotné dítě. Četnost syndromu odhaduje Bakalář (2006) na každé čtvrté

dítě svěřené do péče jednoho z rodičů, přičemž jeho náznaky či některé z příznaků se objevují i u dalších dětí.

Syndrom zavrženého rodiče nastává tam, kde dítě k odmítnutí druhého rodiče nemá „oprávněný důvod“. V případě, že je dítě rodičem zneužíváno, týráno či zanedbáváno, nelze mluvit o syndromu zavrženého rodiče. Jedním z dalších vodítek, které napovídá, že se jedná o syndrom zavrženého rodiče, je nízká míra ambivalence ve vztahu dítěte k zavrženému rodiči. V každém zdravém vztahu se objevuje nespočet protichůdných pocitů. Vůči zavrženému rodiči však dítě vědomě prožívá pouze ty negativní a jeho pozitivní vlastnosti nevnímá. Naopak na programujícím rodiči vnímá jen to dobré (Garder, 1996).

Ať už je dítě v neopodstatněných nebo neúměrných projevech negativních pocitů vůči zavrženému rodiči podporováno či je druhý rodič k tomuto jednání takřikajíc slepý, dítě samotné z toho nikdy nevyjde dobře. Vytěšňování či nahrazování původních a přirozených pozitivních emocí negativními může působit jako spouštěč celé řady psychopatologických projevů a rizikového chování dítěte. Roli tu hraje potlačování pocitů viny za chování, které by za normálních okolností vůči jednomu z rodičů jistě nebylo tolerováno. Na sebedůvěru dítěte pak nepříznivě působí nutnost vypořádat se s rozporem, že od každého z rodičů zdědilo polovinu genů, tedy i ty špatné. Podíl obou rodičů na výchově dítěte je navíc důležité pro zdravý vývoj dítěte, např. k naučení se sociálním rolím a přijetí sexuální identity (Bakalář, 2006). Jak již bylo řečeno výše, k tomu, aby bylo u dítěte ohroženo vědomí vlastní hodnoty, není nutná přítomnost projevů syndromu zavrženého rodiče. Už sama ztráta rodiče důsledkem rozvodu a změna dosavadní jistoty ve formě známého rodinného zázemí, na dítě silně působí.

V kontextu syndromu zavrženého rodiče hovoří Klimeš (2009) dokonce o „*zmrzačení mysli dítěte*“, kterému mohou napomáhat i další členové rodiny a blízcí, kteří se nezdědka mohou stavět na stranu jednoho z rodičů a toho druhého před dítětem očerňovat. Roli ve vytváření negativních emocí k jednomu z rodičů (funguje to však všeobecně, tedy např. i mezi rozvádějícími se partnery) má přehrávání nepříjemných, smutných či zraňujících vzpomínek v mysli dítěte, které nabývají zpravidla větší dramatickosti a silnějších emocí než ve skutečnosti. Pokud si proto dítě z nějakého důvodu znovu prožívá v mysli nějakou ze vzpomínek na toho z rodičů, proti kterému je programováno, nejenže dítě je znovu zraňováno, ale znovuprožíváním těchto bolestivých vzpomínek dochází k silnějším negativním emocím vůči tomuto rodiči.

Hledáme-li původ tohoto syndromu, není možné se nezamyslet nad současnou soudní praxí v rozhodování o porozvodovém uspořádání péče o dítě, přičemž dítě má být svěřeno tomu z rodičů, který má nejvhodnější výchovné předpoklady a schopnosti se o dítě postarat. Současně se zdůrazňováním potřeby nejlepšího zájmu dítěte se začala pozornost ubírat směrem ke společné nebo střídavé péči. Opouští se tradiční pohled na rozdělení gender rolí a matku jako jedinou vhodnou osobu k péči o dítě a výlučnou péči jednoho z rodičů jako jedinou alternativu porozvodového uspořádání. Objevuje se snaha zachovat dítěti oba rodiče a udržet u obou podíl na jeho výchově. Těmito kroky začíná slábnout jisté postavení matky jako osoby, které je dítě zpravidla po rozvodu svěřováno do výhradní péče (Gardner, 1996). Onu těžko otřesitelnou pozici matky jako té nejvhodnější osoby pro výchovu a péči o dítě nazývá Warshak (1996) „kultem mateřství“, který staví na předpokladech, že žena je pro dítě po rozvodu vhodnějším výhradním pečovatelem než otec. Zároveň tu hraje významnou úlohu nedostatečná rychlost v rozhodování, jehož následkem má programující rodič nejen dostatek času k ovlivňování dítěte, ale může zjišťovat, že mu v tom ani nikdo nedokáže zabránit. Bohužel pro dítě, čím déle tento stav trvá, tím horší to pro něj bude mít následky (Klimeš, 2009).

4 Střídavá péče

Střídavá výchova je jen jednou z možných alternativ porozvodového uspořádání péče o dítě, která však není zatím příliš využívaná. Novák (2013) uvádí, že během roku 2010 se střídavá výchova objevila v 867 soudních rozsudcích o rozvodu manželství. Naproti tomu do výlučné péče bylo dítě (dětí) svěřeno v minimálně 20 000 rozsudků.

Formy porozvodové péče

V současné době v České republice existují tři varianty péče o dítě po rozvodu. Jsou jimi výlučná péče jednoho rodiče, společná výchova a střídavá výchova, kdy poslední dva instituty byly do české legislativy zahrnuty novelou zákona o rodině v roce 1998 (Dudová, R., spolupráce Dudová, T., 2007). Již dlouho předtím ale bylo zákonem stanoveno, že rodič, jenž nemá dítě ve výlučné péči, má i tak právo podílet se na rozhodování v zásadních záležitostech, které se týkají výchovy dítěte (Novák, 2013).

Společnou péčí se rozumí stav, kdy soud jen schválí dohodu rodičů o společné výchově a nerozhoduje o svěřeni dítěte do péče jednomu z nich. U obou rodičů nadále přetrvává rodičovská zodpovědnost. Předpokladem pro společnou výchovu je schopnost rodičů vzájemné dohody a spolurozhodování o dítěti (Epravo.cz, 2001, www.epravo.cz). Rozvodem se právní vztah mezi rodiči a dítětem tedy nijak nemění a předpokládá se i vyrovnanost v kontaktu dítěte s oběma rodiči. Je tedy uplatňována zejména v případech, kdy ani jeden z rodičů po rozvodu nemění své bydliště a všichni žijí nadále společně nebo za situace, kdy dítě je téměř plnoleté a žije již de facto samo. Důraz je zde kladen na schopnost dohody mezi rodiči o všem, co se týká dítěte (Dudová, R., spolupráce Dudová, T., 2007). V případě společné výchovy je vzhledem k výše uvedenému nutnou podmínkou souhlas obou rodičů dítěte (Novák, 2013).

Střídavá výchova spočívá v rozdělení péče o dítě tak, že o něj střídavě pečují vždy jen jeden z rodičů. Dítě má tedy „svůj domov“ u matky i u otce (možná je i varianta, kdy dítě zůstává na místě a střídají se rodiče). Ke střídání může docházet po týdnu, měsíci nebo třeba i půl roce (Epravo.cz, 2001, www.epravo.cz). Dítě může být svěřeno do střídavé výchovy za předpokladu, že oba rodiče jsou způsobilí k jeho výchově a mají o ni zájem a zároveň tento

způsob péče o dítě musí být v jeho zájmu a musí to znamenat lepší zajištění jeho potřeb (Dudová, R., spolupráce Dudová T., 2007).

4.1 Vhodnost střídavé péče

Vyvstává otázka, zda střídání domovů je pro dítě akceptovatelné, zda to nenarušuje jeho pocit bezpečí a jistoty a jestli se dokáže vyrovnat s různými požadavky, které na ně tato dvě různá prostředí kladou. Při „fungující“ střídavé péči sice dochází ke střídání prostředí, ale je zachován vztah k oběma rodičům, který se neomezí jen na pouhé setkávání se a trávení společného času. (Warshak, 1996). Novák (2013) se o SP vyjadřuje jako o jedné z variant porozvodového uspořádání péče o dítě, kdy žádná z těchto alternativ nemůže dítěte dát to, co fungující zdravá rodina a tyto alternativy pro lepší pochopení přirovnává k pouhým protézám, které, ať již jsou sebelepší, nemohou plně nahradit funkce zdravé končetiny. Zajímavý je však poznatek Matějčka s Dytrychem (2002), kteří popisují, jak se s věkem dítěte utváří jeho pojetí domova, s tím, že si ho začíná uvědomovat přibližně ve dvou letech. V tomto období až asi do tří let, si dítě pod tento pojem zahrnuje všechny své blízké, což jsou lidé, se kterými vyrůstá. Domovem je tedy pro něj prostředí, které důvěrně zná a v němž jsou všichni jeho důvěrně známí lidé.

Podle Klimeše (Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovnice, 2011, www.youtube.com) se jeví jako nejvhodnější forma střídavé péče pravidelné stěhování rodičů namísto dítěte. Dítěti v tomto případě zůstává zachováno stabilní prostředí a zamezí se tak riziku, že se nebude cítit jako doma ani u jednoho z rodičů a bude mít pocit pouhého návštěvníka. Tento model se nejvíce podobá běžnému fungování rodiny, kdy není výjimečné, že se čas od času z důvodu nepřítomnosti jednoho rodiče stará o dítě jen jeden z nich (např. hospitalizace, služební cesta). To podporuje i přirozená tendence dítěte, které se v případě, že ztrácí jistotu ve stálou přítomnost nejbližších z důvodu rozvodu, upíná na něco jiného a to zpravidla na zvířata nebo věci, kterými mohou být hračky či jeho dětský pokoj. Proto v situaci, kdy se dítě střídá v péči rodičů, přichází nejen o rodiče, ale zároveň ztrácí i jistotu a bezpečí jednoho stabilního prostředí. Pro střídání rodičů je jednoznačně i Mertin (TV Metropol: Den otců, střídavá péče, 2013, www.youtube.com), který je zároveň silně proti střídání školy během střídavé výchovy a o něco méně razantněji odmítá i navštěvování dvou různých mateřských škol. Nad variantou SP, kdy se namísto dítěte

střídají rodiče, se zamýšlí i Novák (2013), který vidí fungování systému tří bytů jako řešení, které může být úspěšné jen za výjimečných situací. Kromě nesporné finanční náročnosti poukazuje především na problémy v organizaci a možný pocit rodičů, že v tomto třetím bytě nejsou doma, což by působilo zpětně na dítě. Předestírá možné komplikace a otázky, které by se v průběhu tohoto režimu mohly naskytnout, jako např. jak často a jak důkladně se bude uklízet, jak se budou platit výdaje na elektřinu, pokud ji jeden z rodičů zcela jednoznačně spotřebuje více nebo zda bude možné vodit si do tohoto bytu nové partnery rodičů.

Na základě výsledků norského průzkumu, kterého se zúčastnilo téměř pět set rodičů a čtyřicet dva dětí bylo mimo jiné zjištěno, že děti vede právě snaha být stejnou dobu s oběma rodiči k tomu, že jsou ochotné řešit vznikající problémy, které vyvstanou v souvislosti se dvěma domovy. Mají pocit, že jsou doma v obou domovech, ačkoliv mohly zpočátku potřebovat různě dlouhou dobu na to, aby si na ně zvykly. V průběhu času však celkem 13 % rodičů upustilo na přání dítě od dvou bydlišť (Spravedlnost dětem, 2007, www.iustin.cz).

Matějček s Dytrychem (1992) připomínají, že pro dítě není až takový problém naučit se žít ve dvou různých prostředích. Je k tomu však zapotřebí, aby se tyto dva prostory vzájemně nevylučovaly a nebyly v konfliktu. Novák (2013) poznamenává, že není problém v tom, pokud oba rodiče dítěte říkají: „*toto je tvůj domov*“, ale v chování, které reprezentuje věta: „*jen tady je tvůj domov*“. Zároveň však Matějček (2000) vyjadřuje svůj osobní názor, že v životě dítěte mají sice mít nadále svou nezastupitelnou pozici oba rodiče, avšak dítě by mělo mít zachováno jedno prostředí a tedy převažující péči jednoho z rodičů, ale s hojným kontaktem s druhým rodičem, u kterého by mělo zůstat delší dobu v kuse a ne na pouhé „víkendové návštěvy“.

Studie zabývající se střídavou péčí

Téma střídavé péče bylo hlavním tématem mnoha zahraničních studií, jejichž výsledky jsou často využívány jako argument prospěšnosti této formy péče o dítě po rozvodu. Na problémy, které se v těchto studiích objevují, poukazuje Pavlát (2010). Upozorňuje na metodologické chyby, zkreslení či chybnou interpretaci výsledků i nepřesné citace zdrojů. Příkladem může být případ, kdy na základě výsledků při porovnávání prospívání dítěte v jednotlivých alternativách porozvodového uspořádání péče o dítě výzkumník vyhodnotí výsledky bez ohledu na další možné proměnné. Např. pokud se děti ve společné péči obou rodičů zdají být lépe prosperující, je třeba se zamyslet i nad možností, že společnou péči volí

především ti rodiče, kteří jsou schopni vzájemné dohody a jsou si vědomi důležitosti jich obou ve výchově dítěte. Problematickým bývá také silné emoční zaujetí v otázkách, které se týkají dítěte. Často zanedbávaným hlediskem také bývá předrozvodová situace, která na dítě nezřídka působí silněji než samotný rozvod nebo forma péče o něj po rozvodu.

4.2 Co ovlivňuje úspěšnost střídavé výchovy

Warshak (1996) uvádí několik faktorů, které mají vliv na to, zda je společná či střídavá výchova úspěšná (zda „funguje“). Pozitivními faktory je vědomí rodičů potřebnosti udržování vztahu dítěte k oběma z nich a prospěšnost obou rodičů pro dítě, s čímž souvisí důvěra v rodičovské schopnosti partnera. Kladné hodnocení SP rodiči i dítětem, blízkost obou domovů, schopnost přizpůsobit SP měnícím se požadavkům a podmínkám, spolupráce a vzájemná komunikace rodičů, dodržování dohodnutého a vyloučení dětí ze svých sporů. Klimeš (2009) navíc uvádí správné načasování SP s ohledem na fáze vyrovnávání se s rozchodem a podobnost dvou domovů dítěte s ohledem na socioekonomický status a životní styl těchto dvou vzniklých rodin. Jako vhodné se jeví i zachování stejného regionu obou bydlišť, jedné školky, školy apod. (Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovnice, 2011, www.youtube.com). K podmínkám, které musí být splněny pro úspěšné fungování střídavé péče o dítě, se vyjadřuje i Špaňhelová (2005). Např., že rodiče by měli být schopni vzájemné domluvy o SP a to tak, aby byla pro dítě prospěšná, což předpokládá, že mezi sebou nemají nedořešené konflikty. Důležitost dále vidí v domluvě rodičů na obdobných principech výchovy a zásadu, že výchovné problémy dítěte nejprve rodiče proberou spolu a pak teprve o dohodnutém spravit dítě. Svou roli zde hraje i širší rodina, která by měla rozhodnutí rodičů přijmout, ale je důležité, jak je jí SP prezentována.

Některé z faktorů jsou dále podrobněji rozepsány.

Spolupráce

O schopnosti domluvit se hovoří i Klimeš (2009) a uvádí její důležitost na příkladu prevence proti manipulaci dítětem a podrývání autority druhého rodiče. Jde o to, aby se dokázali shodnout v záležitostech týkajících se dítěte a aby pak na těchto rozhodnutích

trvali i přes protesty dítěte. Manipulaci ze strany dítěte lze předejít i tak, že při předávání dítěte se rodiče alespoň na půl hodiny „zastaví“ a společně proberou záležitosti týkající se dítěte, které je v tu chvíli svědkem jejich vzájemné spolupráce. Právě za těchto podmínek, tedy když je dítě svědkem kooperace mezi rodiči, dochází ke střídavé výchově a ne k pouhému střídavému pobytu dítěte u jednoho z rodičů (Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovnice, 2011, www.youtube.com).

Kladné hodnocení SP

Střídavá péče je vhodná v případech, kdy ani jeden z rodičů není proti tomuto uspořádání a nebylo mu to tudíž vnuceno. Pokud je rodiče do SP „zapojen“ proti své vůli, je málo pravděpodobné, že bude ochotný investovat svůj čas a energii na řešení situací a problémů, které se SP souvisí. Naopak může vyhledávat různé argumenty proti SP a druhému rodiči takřkajíc „házet klacky pod nohy“. Ochota k SP je samozřejmě důležitá i ze strany dítěte. Jedním z důvodů nesouhlasu, může být neochota dítěte akceptovat fakt, že si jeden z rodičů našel nového partnera, se kterým nyní žije ve společné domácnosti. Pokud se dítě brání kontaktu s tímto novým partnerem, bylo by zřejmě vhodnější odložit rozhodování o SP do doby, kdy tato averze vymizí (Klimeš, 2009).

Souhlas dítěte s SP lze podpořit právě spoluprací a shodou rodičů na tomto uspořádání. Pokud cítí, že oba rodiče jsou pro toto uspořádání a není mezi nimi zřejmý rozpor ohledně SP, pak je tu předpoklad, že ji dítě přijme. V případě, že vidí konflikt mezi rodiči, je v podstatě nucen přiklonit se na stranu jednoho z nich, přičemž druhého může v různé míře odmítat. V nastalé situaci není možné bezproblémové fungování střídavé péče (Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovnice, 2011, www.youtube.com).

V případě rozhodování o úpravě poměrů nezletilých dětí po rozvodu se soud nesmí při zvažování varianty svěřením dítěte do střídavé výchovy spokojit s pouhým nesouhlasem jednoho z rodičů s tímto způsobem uspořádání a musí se zabývat i otázkou, z jakého důvodu je proti. Pokud není nalezen objektivní důvod, nemůže soud použít toto jako argument k vyloučení tohoto typu péče (Ústavní soud České Republiky, Test způsobilosti..., 2009, nalus.usoud.cz). Zajímavý úhel pohledu na to, z jakých důvodů může vyslovit nesouhlas se SP matka, přináší Novák (2013), který shrnuje některé z těchto motivů. Těmi může být

mimo jiné i obava, že v případě, že žena bude souhlasit s SP, může ji okolí vidět jako „špatnou matku“.

Načasování

Podle Klimeše (2009) nejsou rodiče schopni SP dříve, než se dostanou do fáze smíření se s rozvodem a se svou aktuální situací, což zároveň znamená, že spolu dokážou hovořit a činit kompromisy v případě nutnosti a zájmu dítěte. Pokud jsou však v některé z předchozích fází (šok, obranné reakce, smutek a deprese), pak SP nemůže kvalitně fungovat pro absenci schopnosti rodičů se rozumně dohodnout na jejich pravidlech.

Podpora

Jak již bylo zmíněno výše, v průběhu rozvodu i po něm mohou být pro dítě i rodiče velkým přínosem prarodiče dítěte a kontakt se širší rodinou ale i s komunitou. S ohledem na SP vidím podporu především v její akceptaci (ideálně však v souhlasu s tímto způsobem porozvodového uspořádání péče o dítě) nejbližšími, tedy zejména prarodiči dítěte a nejbližšími přáteli rodičů a dítěte. Z hlediska teorie sítí jde tedy o primární síť podpory a pomoci (viz. kapitola *Teorie sítí*).

4.3 Zahraniční zkušenost

V této kapitole bych ráda pro inspiraci uvedla jednak příklad Švédska, které je uváděno jako země, kde je SP nařizována jako prvotní volba, a příklad tzv. dobré praxe při řešení rodičovských sporů, který se ujal v německém okrsku Cochem-Zell.

V cizojazyčných člancích a předpisech se objevuje několik pojmů, které je vhodné nejprve vymezit. Tyto však budou nadále používány v jejich anglické verzi, aby nedošlo k jejich zkreslení z důvodu překladu do češtiny či zaměňování s instituty, které jsou využívány v české legislativě. Jedná se o joint custody, joint physical custody, joint legal custody.

Společná fyzická péče o dítě (Joint physical custody)

Rozumí se jí společná péče o dítě (fyzická péče). Je vhodná v případech, kdy rodiče žijí relativně blízko sebe a dětem zůstává zachována víceméně normální rutina (NOLO, 2013, www.nolo.com).

Společná právní zodpovědnost za dítě (Joint legal custody)

Oběma rodičům zůstávají rodičovská práva a povinnosti a oba nadále rozhodují o zásadních aspektech života dítěte a o jeho výchově, čímž se myslí např. otázky vzdělání, náboženství a zdravotní péče.

Společná péče (Joint custody)

Společná péče, jak lze přeložit pojem *joint custody*, je pokračováním rodičovské zodpovědnosti za dítě i po rozvodu rodičů (Dudová, R., spolupráce Dudová, T., 2007). Rodiče sice nemusí již žít společně, ale oba mají zodpovědnost v rozhodování o zásadních otázkách týkajících se dítěte. Může se jednat jen o právní zodpovědnost o dítě nebo i o společnou fyzickou péči o dítě. V rámci společné péče je možná úprava, kdy dítě žije jen s jedním rodičem, nebo střídavě u obou anebo zůstává v jednom domě a střídají se u něj rodiče (NOLO, 2013, www.nolo.com).

Švédsko

V anglickém překladu švédského zákona o rodině se setkáme s termínem *joint custody*, který lze přeložit jako společnou péči o dítě. Tento pojem se ovšem neshoduje plně s českým institutem společné péče ani střídavé péče, proto budu nadále používat anglický výraz *joint custody* (dále jen JC).

Následující informace pocházejí z materiálu vypracovaného švédským ministerstvem spravedlnosti v roce 2008, který v překladu nese název „Rodiče a děti“ a jehož snahou je přiblížit současnou legislativu týkající se rodičovství a výchovy. Institut JC je pokračováním rodičovských práv a povinností k dítěti, která rodiče měli za trvání manželství. Rozvodem tedy nezanikají a zodpovědnost za výchovu dítěte a důležitá rozhodnutí, která se ho týkají,

musí rodiče nadále činit společně. Soud může schválit psanou dohodu rodičů o porozvodovém uspořádání péče o dítě, pokud je schválena obdobou našeho orgánu sociálně právní ochrany dítěte („social welfare committee“) a pokud je to v nejlepším zájmu dítěte. V případě, že rodiče nejsou schopni spolupracovat a dohodnout se o výchově svého dítěte, pak může zasáhnout soud a svěřit dítě do péče jen jedno z nich. V případě nesouhlasu jednoho z rodičů s JC, není soud nucen tento způsob porozvodového uspořádání péče o dítě zavrhnout. Za současného nesouhlasu obou rodičů by ji však nařizovat neměl. Soud může v případě JC rozhodnout, že bude dítě žít u jednoho nebo u obou rodičů. Neznamená to však, že dítě musí žít u každého z rodičů stejně dlouhou dobu (Ministry of Justice, 2008, www.sweden.se). JC tedy po rozvodu trvá za předpokladu, že žádný z rodičů nepožádá o její zrušení a pokud není zřejmé, že by byla v rozporu s nejlepším zájmem dítěte (Ministry of Justice, 2009, www.government.se).

Součástí JC jsou povinnosti „joint legal custody“ (dále jen JLC), kdy mají rodiče společně rozhodovat o záležitostech týkajících se dítěte. JC znamená, že rodiče sdílejí právní odpovědnost za péči o dítě. V případě rozhodování, zda JC nebo výlučnou péči, by měl soud přihlídnout ke schopnosti rodičů spolupracovat v záležitostech týkajících se dítěte. JC předpokládá přiměřenou míru schopnosti spolupráce v těchto záležitostech, tedy i přes různé názory se umět dohodnout, aniž by to mělo negativní dopad na dítě (Ministry of Justice, 2009, www.government.se).

Oba rodiče mají povinnost zajistit dítěti kontakt i s tím z nich, u kterého nežije. Soud, stejně jako u nás, buď schválí dohodu rodičů o „plánu kontaktů“ (opět musí být schválena švédským orgánem péče o dítě) nebo o četnosti a způsobu kontaktů rozhodne sám s ohledem na nejlepší zájem dítěte. Rodiče dále musí zajistit kontakt dítěte s ostatními dospělými, se kterými má obzvlášť blízký vztah. Těmito dospělými mohou být například prarodiče dítěte (Ministry of Justice, 2008, www.sweden.se).

Nelze tedy tvrdit, že ve Švédsku je po rozvodu rodičů prvotní volbou střídaná výchova. Je to spíše obdoba českého pojmu společné péče, ve které jde také o zachování rodičovských práv a povinností oběma rodičům. Zahrnuje více variant, co se pobytu dítěte týče (forma střídaného pobytu u obou rodičů nebo jen u jednoho z nich).

Rodiče však nejsou do JC nuceni striktním nařízením vyplývajícím z právní soustavy. Je jim spíše velmi doporučováno, aby i po rozvodu pokračovali ve spolupráci při výchově jejich dítěte v rámci institutu JC. Tato praxe přichází především s účinností nového zákona

týkajícího se úpravy péče o dítě, který je v platnosti od roku 1998. Od rodičů se očekává, že případné spory budou nejprve řešit s pomocí dostupných sociálních služeb (švédským orgánem péče o dítě) a nebudou se ihned obracet na soud. Cílem je jednak ulehčit soudům a také poskytnout prostor pro dohody na bázi dobrovolnosti (Schiratzki, 2009, www.scandinavianlaw.se).

Cochemská praxe (Jürgen, 2010)

Tzv. Cochemská praxe nebo také Cochemský model je příkladem „dobré praxe“ a označením pro metodu spolupráce odborníků z různých profesí, kteří pracují s dítětem a rodinou během rozvodových sporů. Toto „*sesítování profesí*“ začali praktikovat od roku 1992 v německém kraji Cochemu-Zell, který spadá pod působnost jednoho soudu (odtud Cochemský model). Cílem je nejlepší zájem dítěte a vědomí rodičů, že jejich rodičovská zodpovědnost přetrvává i po rozvodu a že např. s právy na péči o dítě mají i povinnosti tomu odpovídající. Prostředkem k tomu je motivace rodičů ke vzájemné dohodě a nalezení vlastního řešení. Je třeba dodat, že až do počátku 80. let 19. století, do nálezů ústavního soudu, bylo v Německu běžné, že rozvodem byla zrušena společná rodičovská zodpovědnost a současně s výlučnou péčí získal rodič i veškerou rodičovskou zodpovědnost za dítě a druhý rodič z ní byl úplně vyloučen. Do německé legislativy se ovšem tato myšlenka dostala až o šestnáct let později.

Sporem rodičů o dítě se zabývá povětšinou pět typů profesí, a to soudce, advokát, odbor péče o dítě (náš OSPOD), soudní znalec a odborná poradna. Způsob spolupráce vznikl původně ze snahy o vzájemné pochopení toho, jak každá z profesí vnímá sebe samu a jak ji vnímají ty ostatní. Výsledkem bylo zvýšení informovanosti o náplni práce každé jednotlivé profese a vyjasnění různých předsudků a kritiky, což vedlo ke změně chápání ostatních profesí a k nalezení účinného a efektivního způsobu spolupráce při řešení rozvodových sporů, přičemž hlavním cílem má být zachovat dítěti oba rodiče a pomoci jim k řešení situace, které bude vycházet z jejich vlastní dohody.

Sesítování odborných profesí znamenalo jejich propojení a spolupráci při řešení sporu rodičů a také vzájemné odkazování na ostatní profese tak, aby rodiče využili všech možností pomoci pro nalezení vzájemné dohody. Základem je rovnocenné postavení všech pěti profesí, přičemž neúčast jediné z nich má podle dosavadních zjištění za následek nefunkčnost této metody. Každá z profesí má své úkoly a svou roli v řešení konfliktu a povinnosti vůči těm

ostatním (podrobnější vysvětlení je podáno v knize na příkladu typického procesu). Jednou z důležitých podmínek pro úspěšnost cochemskeho modelu je závazek rodinného soudu, že se sporem (kde předmětem sporu je dítě) začne zabývat co nejdříve a do čtrnácti dnů stanoví termín jednání ve věci. Sociální pracovník má pak za úkol v takto krátkém čase napojit se na rodinu a být přítomen všem jednáním a je proto oprostěn od nutnosti podávat soudu zprávy v písemné podobě.

Zástupci všech těchto profesí se každý měsíc setkávají za účelem sladění svých postupů a metod tak, aby neustále odpovídaly vytčenému cíli. Neopominutelnou aktivitou této skupiny je také informování veřejnosti o problematice, která souvisí s rodičovským sporem o dítě.

5 Cíl práce a výzkumné problémy

Cíl práce

Cílem práce je snaha o definování a popis faktorů, ovlivňujících kvalitu střídavé péče o děti po rozvodu rodičů.

- Dílčím cílem je kategorizovat internetové stránky a nestátní neziskové organizace prezentující se na internetu, jejichž hlavním tématem je střídavá péče, a to podle jejich hlavního stanoviska, které vůči střídavé péči zastávají (dále jen internetové stránky o SP).

Výzkumné problémy

- V1: Kvalita střídavé péče o dítě je ovlivněna řadou faktorů. Čím vyšší počet pozitivních faktorů (viz. níže), tím vyšší lze očekávat míru spokojenosti rodičů se střídavou péčí.
- V2: Přítomnost pozitivních faktorů a spokojenost rodičů se střídavou péčí jsou předpokladem pro dobré fungování střídavé péče a tím i vyšší míru její kvality.
- V3: Internetové stránky o střídavé péči k ní zastávají určité stanovisko, které prezentují ve svých cílech. Převážná většina příspěvků, článků a studií uveřejňovaných na těchto stránkách (případně způsob, jakým prezentují výsledky studií) toto stanovisko podporují.

Výzkumné problémy V1 a V2 vycházejí z faktorů ovlivňujících SP, které jsou vyvozeny z teoretické části mé práce. Faktory jsou rozděleny na pozitivní a negativní. Tedy takové, které pomáhají lepšímu fungování SP a takové, které její úspěšnosti naopak brání. Vybrané faktory bych ráda ověřila v praxi a zaměřila se na souvislost mezi přítomností pozitivních či negativních faktorů a mírou spokojenosti se střídavou péčí a subjektivním pocitem ohledně míry její funkčnosti v dané rodině. Na tyto výzkumné problémy (V1 a V2) lze pohlížet i z hlediska negativních faktorů, tzn., že čím vyšší počet negativních faktorů, tím vyšší lze očekávat míru nespokojenosti rodičů se SP.

Pozitivní faktory:

- Vědomí rodičů, že je za potřebí udržování vztahu dítěte k oběma z nich.
- Důvěra rodičů ve výchovné schopnosti druhého partnera.
- Souhlas obou partnerů se SP.
- Kladné hodnocení SP rodiči i dítětem.
- Souhlas dítěte se SP.
- Blízkost obou domovů a zachování jedné školy a přátel.
- Schopnost a ochota rodičů přizpůsobit se měnícím se podmínkám a požadavkům SP.
- Spolupráce a vzájemná komunikace rodičů.
- Schopnost rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte a vzájemné informování se o dítěti.
- Dodržování dohodnutého.
- Vědomí dítěte, že rodiče spolu komunikují a nejdou proti sobě v zásadních otázkách jeho výchovy (ačkoliv mají třeba jiné stanovisko).
- Souhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů).

Negativní faktory:

- Nedůvěra, pochybnosti rodičů v rodičovské schopnosti druhého rodiče.
- Osočování, shazování druhého partnera před dítětem.
- Oba domovy (prostředí) ve vzájemném konfliktu.
- Nesouhlas rodičů se SP.
- Negativní hodnocení SP rodiči i dítětem.
- Vzdálenost obou domovů, dítě má v každém z nich různé přátele.
- Neschopnost či neochota rodičů přizpůsobit se měnícím se požadavkům kladeným na fungování SP.
- Nekomunikace a nespolečná práce mezi rodiči.
- Neschopnost či neochota rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte.
- Nedodržování dohodnutého.
- Dítě není svědkem vzájemné komunikace mezi rodiči, která vede ke shodě.
- Nesouhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů).
- Negativní změny v chování dítěte podle hodnocení rodiče.

6 Metodika

Výzkum byl proveden za pomoci kvalitativní strategie. Data byla získávána metodou analýzy dostupných internetových materiálů a z polostrukturovaných rozhovorů s rodiči (viz. Příloha č. 2), u nichž v současné době probíhá střídavá péče. Rodiny byly vyhledávány za pomoci techniky snowball. Respondenti odpovídali na otázky se zaručením anonymity a na základě dobrovolnosti. Míra spokojenosti se střídavou péčí a zhodnocení subjektivního pocitu celkové fungování střídavé péče byla zjišťována za pomoci kvantitativní techniky, konkrétně postojové škály (viz. Příloha č. 1). Jednalo se o čtyřstupňové škály pro vyloučení možnosti vybrat tzv. neutrální hodnotu v jejím středu.

Výzkumný soubor byl tvořen rodinami, u kterých v současné době probíhá střídavá péče a to po dobu minimálně dvou let a jejichž dítě/děti jsou v rozmezí let 7 - 13. Rodiny žijí v Praze a jejím okolí.

V další části jsem se zaměřila na informace dostupné na internetu (internetových stránkách nestátních neziskových organizací a internetových portálech), které se týkají tématu SP. Pro potřeby analýzy jsem definovala tři kategorie názorů na střídavou péči jako jednu z alternativ porozvodového uspořádání péče o dítě. Těmito kategoriemi jsou: Střídavá péče jako prvotní volba – nejvhodnější alternativa, SP ano - za splnění určitých podmínek a to především zájmu dítěte a SP jako sobectví rodičů vůči dětem – důležitost stálosti místa.

Do vytvořených kategorií jsem následně zařadila internetové stránky podle jejich cílů a hlavních myšlenek. V další fázi jsem se zabývala obsahem těchto vybraných stránek a pro značnou obsáhlost jsem se zaměřila vždy na oblast (sekci), která má přinášet odborný náhled na SP nebo dostupné informace o SP či argumenty pro a proti pro ty, kteří si o ní shání informace. Pokud to bylo možné, uvedené příspěvky jsem hodnotila a řadila do definovaných tří kategorií podle celkového dojmu či konečného závěru, který předkládají. Zároveň jsem hledala argumenty pro a proti SP a faktory, které podle internetových stránek ovlivňují fungování SP, přičemž se zabývám jen tím, co je uvedeno přímo na těchto stránkách (Pokud příspěvek odkazuje na původní kompletní článek, zabývám se pouze verzí dostupnou na zkoumaných internetových stránkách).

Vzhledem k množství dostupných informací jsem výběr zúžila přímo na neziskové organizace, které mají SP jako jedno z hlavních témat nebo na obdobné internetové stránky.

Do definovaných kategorií jsem zařadila i některé z dalších internetových stránek, které se zabývají problematikou výchovy dítěte a rozvodem. S těmito stránkami jsem ale nadále již nepracovala a jejich obsahem jsem se nezabývala.

7 Výsledky

Kapitola výsledků je rozčleněna na dvě podkapitoly, kdy první se týká konkrétních kazuistik a druhá analýzy internetových materiálů. Celkem byly zpracovány čtyři kazuistiky, kdy ve všech případech se jednalo o rozvedené páry, jejichž děti ve SP jsou nyní ve věku od sedmi do třinácti let. Představa o situaci byla ve všech případech získána z pohledu matky. Důvodem byla neochota otců odpovídat na otázky, které souvisí se střídavou péčí v jejich rodině.

7.1 Kazuistiky

Každá z následujících kazuistik je pro větší přehlednost členěna do tří oblastí, které jsou označeny číslovkou. První oblast zahrnuje základní údaje o rodině, kterými jsou doba od rozvodu, věk dítěte, zaměstnání a bydliště rodičů a doba fungování střídavé péče. Druhá oblast se týká organizace SP, kam byl zahrnut způsob a interval střídání, způsob komunikace mezi rodiči, navrhovatel SP a změny v SP od jejího začátku. Do třetí oblasti spadají názory a pocity ze SP a případné stanovisko orgánu sociálně právní ochrany dítěte (dále jen OSPOD).

Kazuistika není doslovnou citací, ale jen zestručněným souhrnem celého vyprávění, které je pro větší přehlednost ponecháno v první osobě. Přímá řeč je dána do uvozovek a značena kurzívou.

Kazuistika 1

Pohled matky:

1. Střídává péče u nás funguje již dva roky a to o naše dva syny ve věku sedm a deset let. Mladší je kamarádký, ale má výkyvy chování, které jsou dle psychologičky z neklidu. Starší je spíš samotář. Pracuji na živnostenský list a mou náplní je jak práce v terénu, tak i na počítači. Můžu se tedy přizpůsobit režimu SP a v týdnu s dětmi pracovat méně. Oba dva bydlíme v jednom domě, jen každý v jiném bytě s oddělenými vchody. Byty jsou propojeny podzemní

garáží. Děti mají zachovány jednu školu a kamarády. S rozvodem jsou děti již smířené, dlouho předtím jsme již nefungovali jako rodina, kdy otec měl zpravidla svůj program.

2. Střídání probíhá po týdnu vždy v pátek. Jeden děti vždy odvede, druhý vyzvedne a stěhovací taška se dává do společného sklepa. První dva měsíce se na žádost otce děti střídaly po dnech a to s ohledem na program otce, který měl každý druhý den trénink. Komunikace mezi námi nefunguje a o SP a programu dětí se nedomlouváme. Informace zjišťuji přímo od dětí, protože mi bývalý partner nereaguje na mail ani textové zprávy a na telefonování mu nezbývá čas. Dětem se ale nechce o tom příliš mluvit.

3. Na začátku jsem navštívila OSPOD (ve chvíli, kdy jsem zjistila, že otec má zájem o výchovu dětí). Od sociální pracovnice jsem se nic nedověděla: *„Pracovnice mi řekla, že jsem si měla dřív rozmyslet, s kým si udělám děti, a že když tatínek děti chce, tak je má mít. A když nefetuje, tak si nemám na co stěžovat. Takže k ničemu.“* Blízcí mě při zjištění, že o děti budu pečovat ve střídavé péči s bývalým partnerem, nabádali, ať vydržím, že otec střídavou péči nezvládne. V současnosti jsou stejného názoru. *„Na střídavce trval tatínek, aby vypadal. Do té doby si děti nevšímal, byl v práci a na tréninku. Mávnutím proutku se z něj stal super-otec, ale po svém, že se z mého pohledu o ně nestará. Ale na sociálce, právník i psychologka mi všichni tvrdili, že děti do péče prohrajou, že musí tatínek chtít, že střídavka a práva otců teď letí. Tak čekám, že to tatínek vzdá, ale už vím, že nevzdá, i kvůli výživnému. Děti byly u psychologky, oba mají deprese, střídání jim vůbec nevyhovuje.“*

Děti měly zpočátku radost ze SP, protože to znamenalo, že se budou stejnou měrou vídat i s otcem, který na ně do té doby neměl mnoho času. Později se již nechtěly stěhovat, ale: *„tatínek jim vždycky vysvětlil, že je maminka kráva, že on je jejich spása. To trvá, v pátek přijdou, odtažití a od úterý jsou normální, mluví, pomazlí se a v pátek zase jdou. Teď už to neřeší, že to tak musí být, ale je na nich vidět, že jim ten zmatek nevyhovuje.“* Ráda bych současnou situaci změnila: *„Ten chaos nevyhovuje dětem, ani mě, ale s tatínkem není žádná dohoda, nemá čas, nemá čas, nemá čas... vyhýbá se domlouvání, na střídavce trvá, aby vypadal před kamarády, děti nechává samotné ... děsný.“*

SP jako takovou přímo nezavrhuji, ale podmínku pro její fungování vidím v domluvě mezi rodiči, která však v našem případě nefunguje. *„Můj názor na střídavku je, že je to nesmysl, děti jsou zmatené, ve škole jsou problémy, na kroužcích to nejde, protože co řeknou tatínkovi, já se nedozvím. Děti brzo dostanou léky na deprese. Je to fakt blbost. Pro zakomplexovaného otce, který si honí ego, na tom, že se „stará“ o děti.“*

Celkové zhodnocení na škále: se SP nespokojená a hodnotí ji jako spíše nefungující.

Pozitivní faktory:

- Souhlas dítěte se SP. – Počáteční nadšení dětí.
- Blízkost obou domovů a zachování jedné školy a přátel.

Negativní faktory:

- Nedůvěra, pochybnosti rodičů v rodičovské schopnosti druhého rodiče. – Nedůvěra a pochybnosti matky o rodičovských schopnostech otce. Má pocit, že otec chtěl SP jen kvůli zvýšení společenského statusu.
- Osočování, shazování druhého partnera před dítětem. - Podle matky ji otec před dětmi shazuje.
- Oba domovy (prostředí) ve vzájemném konfliktu.
- Nesouhlas rodičů se SP. – Matka souhlasila jen z pocitu, že jí nic jiného nezbyvá a také protože si myslela, že otec to dlouho nevydrží.
- Negativní hodnocení SP rodiči i dítětem. – Dětem se postupem času do stěhování nechce. Matka hodnotí SP v jejich případě kvůli neschopnosti se dohodnout jako nefungující a dokonce ohrožující pro děti.
- Neschopnost či neochota rodičů přizpůsobit se měnícím se požadavkům kladeným na fungování SP. – Lze spíše zřejmě hovořit o neochotě než neschopnosti se přizpůsobit (např. úprava režimu na týdenní střídání, protože denní nebylo vyhovující).
- Nekomunikace a nespolupráce mezi rodiči. – Informace matka zjišťuje od dětí.
- Neschopnost či neochota rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte.
- Dítě není svědkem vzájemné komunikace mezi rodiči, která vede ke shodě.
- Nesouhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů). - Blízcí matky souhlasí se SP s tím, že nevěří v to, že otec SP vydrží praktikovat. Je tedy otázkou, jak se k SP staví a jak se o ní vyjadřují.
- Negativní změny v chování dítěte podle hodnocení rodiče. – Podle matky se zhoršil psychický stav dětí během fungování SP. Děti jsou vždy po příchodu od otce odtazité.

Kazuistika 2

Pohled matky:

1. Střídává péče u nás funguje již sedm let a to o syna ve věku třináct let, který je velmi společenský, veselý a sportovně založený (kapitán týmu). Pracuji na plný úvazek jako obchodní zástupce. Obchodní schůzky a pracovní aktivity si upravuji podle toho, zda je syn u mě nebo u otce. Obě bydliště jsou od sebe vzdálená tři kilometry. Syn chodí do jedné školy a na stejné kroužky, přičemž v obou bydlištích má své kamarády.

2. Na SP jsme se dohodli s bývalým manželem ještě před rozvodem. Návrh na SP přirozeně vyplynul ze společného rozhovoru všech tří, kdy syn nechtěl přijít o žádného z rodičů a chtěl být s oběma stále v kontaktu. Snažili jsme se proto vymyslet takový způsob porozvodového uspořádání, který by to splňoval. Proto se také od začátku na přání syna, který nechtěl být celý týden bez jednoho z nás, střídáme v péči po dnech. Sudé týdny mám syna v pondělí, středu, pátek a o víkendu a v liché týdny se režim obrátí. V rozsudku máme stanoveno střídání po týdnu s dodatkem, že rodiče jsou schopni se dohodnout a střídání bude probíhat podle jimi stanoveného režimu, který již praktikují a na který je syn zvyklý. Rozsudek upravuje i jarní a velikonoční prázdniny a Vánoce. O jarních prázdninách se syn střídá po roce a na ostatních jsme schopni se dohodnout.

Komunikujeme spolu téměř každý den o záležitostech týkajících se syna (prospěch, kroužky). Ohledně výchovy jsme zajedno a vzájemně se podporujeme. Syn začíná být v pubertě, takže řešíme drobné potíže. Syn, ale ví, že spolu o něm mluvíme (př. trest daný jedním z nás platí i u druhého). Jsme schopni domluvit se v případech, kdy jeden z nás např. z pracovních důvodů, potřebuje změnu v režimu. Tuto dohodu poté oznámíme s předstihem synovi, který k tomu nikdy neměl výhrady. Případné problémy řešíme otevřeně i s ním. Společně také chodíme fandit synovi na zápasy, každý se svým novým partnerem.

V současné době se syn dopravuje do školy sám městskou hromadnou dopravou. Veškeré školní potřeby má na jednom místě (u mě), takže si je vždy nachystá na další den podle režimu a buď se přepraví sám nebo ho některý z nás odveze.

3. Před rozvodem jsem kontaktovala OSPOD (dříve jsem pracovala jako kurátorka pro mládež, proto jsem bez obav požádala o názor), který nám k SP dal souhlas a u soudu náš návrh podpořil.

Na současném stavu bych nechtěla nic měnit. „*Někdy jsem se přistihla nad tím, že by se synovi hodily dvoje učebnice, aby nemusel pořád přebíhat po škole a měnit si učebnice. Nakonec jsme to vyřešili tak, že veškeré učebnice má u toho, který z nás bydlí blíž škole. Myslím si, že s tím, jak se syn bude osamostatňovat, bude to lepší v logistice, ale určitě přijdou zase jiné věci spojené se studiem na střední škole, dívky apod.*“

Příbuzní SP nijak negativně nekomentovali a od té doby se nic nezměnilo. I okolí (kamarádi, rodiče ostatních dětí) tento režim přijalo a komunikuje normálně s námi se všemi. Názor dítěte na SP je v podstatě kladný: „*Nedávno jsem se se synem o tom bavila. Řekl mi, že by byl rád, kdybychom zůstali spolu, ale pokud to nešlo, že je rád za to, jak to má nastaveno. Že nemusí být odkázaný na výchovu nějakého cizáka, jak on říká. Přitom s našimi novými partnery má pěkný vztah, respektuje je.*“

Celkové zhodnocení na škále: se SP spokojená a hodnotí ji jako fungující.

Pozitivní faktory:

- Vědomí rodičů, že je za potřebí udržování vztahu dítěte k oběma z nich. - SP volili jako možnost, která splní přání syna stýkat se po rozvodu stejně s oběma rodiči a byli ochotni se na jeho přání střídat po dnech.
- Důvěra rodičů ve výchovné schopnosti druhého partnera.
- Souhlas obou partnerů se SP. - Rodiče se na SP dohodli ještě před rozvodem, s ohledem na přání syna.
- Kladné hodnocení SP rodiči i dítětem.
- Souhlas dítěte se SP. - Syn chtěl po rozvodu zachovat kontakt s oběma rodiči.
- Blízkost obou domovů a zachování jedné školy a přátel. – Syn je schopen se mezi oběma domovy přemisťovat sám. Kamarády má v obou bydlištích.
- Schopnost a ochota přizpůsobit se měnícím se podmínkám a požadavkům SP.
- Spolupráce a vzájemná komunikace rodičů. - Komunikace probíhá téměř denně.
- Schopnost rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte a vzájemné informování se o dítěti.
- Dodržování dohodnutého.
- Vědomí dítěte, že rodiče spolu komunikují a nejdou proti sobě v zásadních otázkách jeho výchovy (ačkoliv mají třeba jiné stanovisko). – Např. trest daný jedním rodičem platí i u druhého.

- Souhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů). - Okolí rodiny SP přinejmenším akceptuje a nedává najevo žádné negativní názory na ni.

Negativní faktory:

Žádný ze stanovených negativních faktorů nebyl identifikován. Matka pouze vyjádřila pocit větší náročnosti organizace záležitostí spojených se dvěma bydlišti dítěte, jako je přemísťování školních potřeb a učebnic.

Kazuistika 3

Pohled matky:

1. Střídací péče o syna ve věku sedmi let u nás funguje již přes dva roky. Pracuji v zaměstnání s pravidelnou pracovní dobou jako účetní. Otec má pracovní dobu nepravidelnou. Obě bydliště jsou od sebe vzdáleny přibližně dvacet minut jízdy městskou hromadnou dopravou. Syn má za sebou první rok v základní škole. Syn je společenský, ale dokáže se i sám zabavit. Náš rozchod podle mě snášel lépe než předchozí neshody, kterých jsme se ho však snažili uchránit.

2. Střídání probíhá nepravidelně s ohledem na pracovní dobu otce a jeho rozpis. Na SP jsme se dohodli s bývalým manželem a nemáme ji nařízenou soudně. Původně s návrhem přišel otec s tím, že požadoval pevný režim, se kterým jsem nesouhlasila. Důvodem proti bylo, že nesouhlasím se SP u malých dětí (*„SP v tomto případě neřeší potřeby dítěte, ale neschopnost rodičů se domluvit“*) a nepravidelná pracovní doba otce. Ten tyto důvody nakonec uznal, protože o péči měl opravdu zájem. Komunikace mezi námi probíhá. Otce informuji o všem potřebném a společně řešíme podstatné záležitosti, které se týkají dítěte. Se synem zatím režim SP neřeším kvůli věku, ale nevyklučuji to v pozdějším věku.

3. Momentálně nemám potřebu nic na současném stavu měnit, protože se s otcem syna zatím dokážu na všem dohodnout a společně řešíme vzniklé problémy. Okolí má na SP stále různé názory, ale protože naše dosavadní střídání v péči o dítě funguje, nevyvolává to zásadní reakce. Syna jsme se přímo na názor ohledně SP neptali. S myšlenkou SP souhlasím, ale vše je podle mého názoru závislé na dohodě mezi rodiči o jejich pravidlech a na schopnosti a ochotě se dohodnout. Často je podle mě však uplatňování SP v rozporu s potřebami dítěte. Do budoucna se obávám, jak bude SP fungovat s případnými novými partnery.

Celkové zhodnocení SP na škále: matka je se SP spokojená a hodnotí ji jako fungující.

Pozitivní faktory:

- Vědomí rodičů, že je za potřebí udržování vztahu dítěte k oběma z nich. - Oba rodiče mají zájem o péči o dítě a nebrání v ní tomu druhému.
- Důvěra rodičů ve výchovné schopnosti druhého partnera.
- Souhlas obou partnerů se SP. – Matka se SP souhlasila s tím, že se však, s ohledem na věk dítěte a pracovní režim otce, bude režim SP přizpůsobovat okolnostem.
- Kladné hodnocení SP rodiči i dítětem. – Matka v současné době proti jejich režimu SP nic nenamítá.
- Souhlas dítěte se SP. – Vzhledem k věku nebyl rodiči přímo zjišťován.
- Blízkost obou domovů a zachování jedné školy a přátel.
- Schopnost a ochota přizpůsobit se měnícím se podmínkám a požadavkům SP. – SP nemají nařízenou soudně, ani upraven pevný režim styku otce s dítětem, přesto zatím nevznikl žádný problém, který by tento jejich režim narušil. Zvládli i přechod dítěte do základní školy.
- Spolupráce a vzájemná komunikace rodičů.
- Schopnost rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte a vzájemné informování se o dítěti.
- Dodržování dohodnutého.
- Vědomí dítěte, že rodiče spolu komunikují a jsou za jedno v jeho výchově.

Negativní faktory:

- Nesouhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů). - Názory okolí matky na SP jsou různé, zatím však vzhledem k bezproblémovému fungování SP to nikdo neřeší. (Z matčina popisu situace je patrné, že blízcí SP nepodporují.)

Kazuistika 4

Pohled matky:

1. Střídává péče o syna, kterému je nyní sedm let a je velmi společenský (dokáže se začít bavit s kýmkoliv), u nás funguje již od začátku a to asi dva roky. Dříve jsem

pracovala na plný úvazek v kanceláři a režim tak byl stejný a neměnil se s ohledem na SP. Nyní jsem na mateřské dovolené. Bydlíme od sebe jeden a půl kilometru chůze nebo jednu zastávku autobusu. Syn chodil do jedné školky a zachová si i jednu školu. Kamarády má stejné, hlavně ze školky.

2. Syn se mezi námi střídá po týdnu, kdy je na jeho konci odveden k druhému rodiči tím, u kterého zrovna byl. V případě, že je potřeba, aby syn byl na nějaké akci, která je u rodiče, u kterého zrovna není v péči, pak se snažíme si většinou vyhovět a dny či víkendy si měnit. Věci pro syna máme každý vlastní. Po předání se syn vždy převleče a věci dá do tašky, se kterou je další týden zase předán tomu druhému. Některé méně používané věci pro něj máme společné. Většinu z nich jsem však postupně dokoupila, protože mi to tak nevyhovovalo. Až syn nastoupí do školy, bude mít jedny věci, které si bude přenášet. SP u nás byla v podstatě věcí dohody. Navrhl ji otec a já s ním souhlasila. Na všem potřebném se domlouváme osobně, telefonem i mailem. Některé záležitosti ohledně SP řeším i se synem.

3. Nic bych, myslím, na současném uspořádání měnit nechtěla. Uvažovala jsem jen o tom, že by si pro syna vždy došel ten, který ho bude ten týden mít, ale manžel nesouhlasil. Nejbližší okolí většinou „obdivuje“, jak to u nás dobře funguje. Jsou ale i tací, kteří dítě politují, že to má těžké. Většinou lidem nedochází, co SP obnáší (př. nemožnost se někam dál přestěhovat) a nedokážou si to představit. Synovi jsme se SP snažili od začátku představovat jako něco pozitivního (př. že bude mít dva pokojíčky) a tak to také celkem přijal. Občas si zasteskne, že by chtěl být raději u otce, protože ten je doma sám a jistě mu je smutno (já mám nyní nového partnera, se kterým máme dítě, které ale syn „bezmezně miluje“). Co se rozvodu týče, ze začátku si syn moc přál, abychom se k sobě vrátili, ale nyní o tom mluví mnohem méně. Vzhledem k tomu, že o všem, co se týká SP, jsme byli dohodnuti, sociální pracovnice v soudním řízení nijak nezasahovala, proti naší dohodě neměla námitek a svůj názor nedala nijak najevo.

Celkové zhodnocení na škále: Matka je se střídavou péčí spokojená a hodnotí ji jako fungující.

Pozitivní faktory:

- Vědomí rodičů, že je za potřebí udržování vztahu dítěte k oběma z nich.
- Důvěra rodičů ve výchovné schopnosti druhého partnera. – Matka se nijak negativně o výchovných schopnostech otce nevyjádřila.
- Souhlas obou partnerů se SP. – SP byla věcí dohody.

- Kladné hodnocení SP rodiči i dítětem. – Syn se občas vyjádří ve smyslu, že chce být raději u otce, ale to je podle matky proto, že on žije sám a synovi ho je líto.
- Souhlas dítěte se SP. – Rodiče synovi představili SP z pozitivního hlediska, takže ji přijal a souhlasil s ní.
- Blízkost obou domovů a zachování jedné školy a přátel.
- Schopnost a ochota rodičů přizpůsobit se měnícím se podmínkám a požadavkům SP. - Rodiče přemýšlí dopředu o tom, co se změní s nástupem syna do školy a už mají o všem jasnou představu (kterou jsou ochotni v případě potřeby změnit). Matka s ohledem na SP si je vědoma, že v případě stěhování, nemůže být nové bydliště nijak daleko.
- Spolupráce a vzájemná komunikace rodičů. – Komunikují spolu pravidelně osobně i telefonicky a mailem.
- Schopnost rodičů domluvit se na řešení problémů týkajících se dítěte a vzájemné informování se o dítěti. – Jsou schopni se domluvit např. na prázdninách a snaží se si vyjít vstříc v případě „výměny víkendů“.
- Dodržování dohodnutého. – Z rozhovoru s matkou nebylo patrné, že by v tomto ohledu byl nějaký problém
- Souhlas blízkých se SP (myšleno prarodičů dítěte a nejbližších přátel rodičů). - Názor blízkých matky na SP je spíš pozitivní.

Negativní faktory:

Žádný ze stanovených negativních faktorů nebyl přímo identifikován.

7.2 Analýza

Není-li uvedeno jinak, čerpám přímo z informací, které jsou uvedeny na daných internetových stránkách.

Problematikou SP se na internetu zabývá mnoho stránek, ale v podstatě jen tři ji mají jako své hlavní téma:

- obecně prospěšná společnost *Children of Europe* (www.childrenofeurope.cz)
- občanské sdružení *Jeden domov* (www.jedendomov.cz)
- internetové stránky *Střídavka* (www.stridavka.cz)

Příklad dalších internetových stránek, které se zabývají rodinou, výchovou dítěte a SP:

- projekt *Táto jak na to?* (www.tatojaknato.cz)
- internetové stránky *Kde jsi táto?* (www.kdejsitato.cz)

1. SP jako prvotní volba

Hlavní argument: „*Děti potřebují oba rodiče*“ a „*oba rodiče mají stejné právo vychovávat své děti i po rozvodu*“ (Střídavka, 2013, www.stridavka.cz).

- *Children of Europe, o.p.s.* je nestátní neziskovou organizací, která, jak uvádí na svých stránkách, si klade za cíl podporu ochrany dětských a rodičovských práv. Zaměřuje se zejména na právo dětí na oba rodiče a rovnost rodičů v péči o dítě a informování veřejnosti o střídavé péči s cílem změnit současnou legislativu tak, aby se SP stala prvotní volbou porozvodového uspořádání péče o dítě. Tato nestátní nezisková organizace se řídí heslem: „*Nejlepší rodič, jsou oba rodiče*“. Organizace vznikla jako reakce na příběh otce, který žádal SP, ale jeho manželka a její rodina byla proti a on vlivem rozvodu ztratil na čas kontakt se svým dítětem. Zároveň byli oba partneři jiné národnosti. Snahou organizace je tedy zvyšování informovanosti o SP i na nadnárodní úrovni (Children of Europe, 2008, www.childrenofeurope.cz).

Ve vedení organizace je otec, který na čas ztratil kontakt se svým dítětem a který se snažil prosadit SP přes nesouhlas matky dítěte a její rodiny. V týmu je také jako člen dozorčí rady Ilona Špaňhelová, která nyní pracuje jako dětský psycholog. SP chápe jako možnost dětí zažívat i nadále vědomí pokračování rodinného života.

- *Střídavka* jsou internetové stránky prezentující názor, že dítě má mít i po rozvodu zachovány oba rodiče a že oba rodiče mají stejné právo na výchovu svých dětí. Nejvhodnější úpravou poměrů po rozvodu je tedy střídavá nebo společná péče (Střídavka, 2013, www.stridavka.cz).

Zakladatelem portálu je Ing. Aleš Hodina, předseda Mezinárodního institutu pro rodinu a dítě, který se podílí i na tvorbě dalších internetových stránek, které se zaměřují na rodinu a její podporu (Aleš Hodina, 2013, www.hodina.blog.idnes.cz).

- *Kde jsi táto?* jsou internetové stránky vytvořené za účelem změny současné soudní praxe, kdy většina dětí je po rozvodu svěřena do péče matky. Tyto stránky, které se

prvotně nezaměřují na SP, uvádějí také různé mýty o SP a pokoušejí se vysvětlit, proč nejsou opodstatněné.

2. SP ano, ale s podmínkou

- *Táto, jak na to?* je projekt, který svou pozornost zaměřuje na otce, kteří mají opravdový zájem o výchovu svého dítěte. Tématem je tzv. aktivní otcovství, které spočívá v „*pravidelné péči o děti, včetně domácích prací s tím spojených*“. Projekt se snaží nejen zvyšovat rodičovské schopnosti otců, ale i propagovat myšlenku rovnosti v rodičovství a to i u zaměstnavatelů. Na internetových stránkách se věnuje i tématu SP, kdy uvádí, že má svá pozitiva a negativa a je vždy třeba individuálního posouzení. Zmiňuje především úlohu SP ve vyrovnávání nerovností, které se mohou vyskytovat ve vztahu dítěte k oběma rodičům. Uvádí také množství odkazů na články, které se SP dotýkají.

Projekt realizuje Ministerstvo práce a sociálních věcí a funguje za podpory evropského sociálního fondu.

3. SP ne, je to sobectví rodičů

„*Děti potřebují oba rodiče, ale nepotřebují střídavou péči*“ (Jeden Domov, 2012, www.jedendomov.cz).

- *Jeden Domov, o.s.* na svých stránkách uvádí, že si klade za cíl poskytnout prostor pro prezentaci a vyjadřování názorů, které mají především vyrovnat nevyváženost diskuze na téma porozvodového uspořádání péče o dítě, kdy v současné době sílí propagace SP jako nejvhodnější alternativy. Jeden Domov neodsuzuje SP, ale staví se proti jejímu důraznému upřednostňování. Na svých stránkách přímo uvádí, že za tímto účelem, bude využívat příspěvků, zkušeností, odborných názorů a zdravého rozumu.

Jeden domov je sdružením lidí, kteří zažili zkušenost se spory během rozvodu. Toto uskupení se může v průběhu času obměňovat.

Obsah internetových stránek

Children of Europe – sekce: *My a střídavá výchova a Informace, tipy*

V těchto sekcích lze nalézt informace o názoru organizace na SP, o syndromu zavrženého rodiče či syndromu vyhoření, o způsobu řešení rodičovských sporů mediací, rady jak vytvořit plán péče o dítě, který má být základem SP, přehled o situaci o SP v České republice i v zahraničí a „zajímavé názory“. Sekce *My a střídavá výchova* čtenáře informuje o tom, že SP je již v nemálo zemích brán za velmi výhodný. Dále upozorňuje, že je důležité nejen sdílet s dítětem čas, ale sdílet s druhým rodičem i výchovu dítěte a odpovědnost za ni. Rozdělení péče může být půl na půl nebo i tři ku sedmi. Je-li to ve prospěch dítěte, je možné nařídit SP i bez dohody rodičů. SP vychází vstříc dítěti, které se nechce podřídit zavedené praxi být s jedním rodičem a toho druhého jen občas vídat a nabízí tak možnost dítěti vytvořit si kvalitní vztah k oběma rodičům a zároveň oba rodiče se stanou odpovědnými za výchovu, zdraví, vzdělání, ale i třeba zájmy dětí. Je možné se zde dočíst o tom, že děti, které byly svěřeny do SP si vedly v dospělosti lépe než děti ve výlučné péči. Jako odůvodnění je uvedeno tvrzení, že ty děti, které si udrží kvalitní vztah k oběma rodičům, lépe zvládají rozpad rodiny z důvodu rozvodu. Zmiňuje také rady pro zvládnutí období rozvodu, které však lze vztáhnout i na SP. Zde jsou některé z nich:

- podporovat dítě v kontaktu s druhým rodičem
- konflikty a rozdílné názory si rodiče mají vyjasňovat bez přítomnosti dítěte
- dodržovat dohodnutý režim, který má být pro dítě jasný a předvídatelný
- respektovat soukromí druhého rodiče a dítěte se na toto nevyptávat
- o druhém rodiči nemluvit špatně před dítětem, naopak se snažit vidět na něm to pozitivní a to předkládat dítěti

Na stránkách je také uvedena současná právní úprava při rozhodování o svěření dítěte do výchovy po rozvodu rodičů s dodatkem, že důvodem, proč je SP stále tak málo uplatňována je nesmyslná podmínka soudu, která však není uvedena v zákoně. Tou je souhlas obou rodičů se SP. Stávající praxí, kdy je dítě přidělováno do výlučné péče jednomu z rodičů, pak Česká republika porušuje Úmluvu o právech dítěte, která dítěti zajišťuje právo na oba rodiče. V odkazu na zahraniční zkušenost se čtenář může dozvědět, že např. ve Švédsku je SP o dítě po rozvodu automaticky předpokládána, za podmínky, že se nevysloví proti a že v roce 1992 bylo do SP svěřeno celkem 79 % dětí. Dále je uveden výzkum provedený ve Švédsku, který se zaměřil na rodiny, „*kteřé se rozhodly pro společnou péči o dítě*“ a ty, které praktikují

péči výlučnou. Internetové stránky následně informují o tom, že výsledky hovoří jasně pro střídavou péči.

Střídavka – sekce: *Informace: Studie a průzkumy*

Sekce v období zkoumání obsahovala dvacet šest příspěvků. Uvedeným autorem pěti z nich byl zakladatel portálu Ing. Aleš Hodina, u dalšího článku byl uveden jako autor jeho překladu a u dalších pěti byl uveden jako autor PhDr. Eduard Bakalář, CSc., články či části textů z jeho publikací však od něj byly jen převzaty a citovány. Střídavou péčí se zabývalo pouze deset příspěvků. Tři z nich propagovaly SP nebo vyznívaly silně pro tuto formu péče o dítě po rozvodu a bylo by možné je zařadit do kategorie tří (SP jako prvotní volba). Ačkoliv byly tyto příspěvky zařazeny v sekci *Studie a průzkumy*, jednalo se ve valné většině pouze o názory, úvahy a citace článků. Jen asi třetina by se dala označit za „studie nebo průzkumy“, kdy se jednalo o zjišťování názorů na SP v české populaci, názor politických stran na SP, výňatek ze statistických dat ohledně poměru uložené SP proti výlučné péči. Dále byla zmíněna studie, která poukazuje na souvislost mezi přítomností otce v rodině a vyšším intelektem a větší pohodou dětí. Jedním z příspěvků jsou i zkušenosti z praxe dětského a rodinného psychologa, který se zamýšlí nad otázkou společného opatrovnictví v rámci v kontextu soudní praxe. V několikastránkové práci je pak dodatečně barevně zvýrazněno (mimo jiné), že nelze rozlišovat mezi vhodnějším rodičem pro dítě, protože jsou pro něj důležití oba a v případě, kdy se rodiče nedohodnou na pobytu dítěte, pak má být svěřeno do střídavé výchovy, pokud není prokázáno, že pro dítě je vhodnější jiný model.

V člancích se objevily tyto názory, stanoviska a vyjádření:

- SP zlepšuje komunikaci mezi rodiči a zrovnoprávňuje rodiče
- dítě potřebuje udržovat kontakt s oběma rodiči
- aktivní podílení se otců na výchově zvyšuje možnost, že děti budou chytřejší a budou se lépe chovat
- na názor dítěte na to, s kým chce vyrůstat, nemá být brán zřetel, protože to vede k jeho ovlivňování rodiči a navíc dítě není schopno objektivního rozhodnutí (v rozhodnutí má být dítě zastoupeno svým zákonným zástupcem, případně např. kolizním opatrovníkem)

- vlivem rozvodu a výlučné péče matky budou mít tyto děti problémy se sexuální orientací, protože nemají zkušenost obou rodičů a existuje u nich riziko, že nikdy nezažijí zkušenost úplné rodiny
- SP dává jasný řád a dítě ví, kdy u koho bude a který den se stěhuje, zároveň jsou rodiče tímto řádem vázáni a při nedodržení jim hrozí postih (bráno k jiné alternativě porozvodového uspořádání péče o dítě, a to k výlučné péči)
- vyvrací takové předsudky, které jsou namířené proti SP, jako je stěhování, navštěvování dvou škol nebo školek, konflikt mezi rodiči a uvádí, které skupiny lidí jsou proti SP

Jeden domov – sekce: *Odborné články*

Tato sekce v době psaní této práce obsahovala šestnáct článků, které většinou částečně citovali různá vyjádření psychologů, právníků a soudních znalců, na jejichž články nebo publikace v daném článku také odkazují. Pět článků se zabývalo některými vybranými poruchami osobnosti. V některých z nich byla SP zmíněna jako nástroj v rukou osoby s poruchou osobnosti, která s jeho pomocí může sledovat své cíle (získat zpět partnera, pomstít se apod.). Další tři články se zabývaly tématy, která se přímo netýkala SP, ale poukazovala na některé „nešvary“ jako zaměňování práva dítěte na styk s rodičem s povinností nebo zneužívání syndromu zavrženého rodiče, kterým argumentují hlavně otcové hájící svá práva. Třetí z nich zmiňoval článek, který poukazuje na nepřesnost některých studií, které mají dokazovat prospěšnost SP. Zbývajících osm článků se již nějakým způsobem dotýkalo otázky, kdy je SP vhodná a kdy ne. Příspěvky uváděly tyto závěry a podmínky pro aplikaci SP:

- SP, jenž je nařízena soudem, „přináší záporný efekt“, přičemž často dochází i k pokračování soudních sporů a SP by proto měla být nařizována výjimečně
- pouze SP, která je výsledkem dohody mezi rodiči, je zárukou prospěšnosti výchovy pro dítě
- úspěšné SP brání nesouhlas jednoho z rodičů, přílišná zaměstnanost rodiče, nízký věk dítěte, nedostatečná komunikace mezi rodiči a neschopnost a neochota se dohodnout na podmínkách SP a výchovném stylu

- je třeba začít upřednostňovat práva dětí nad právy rodičů a SP nenařizovat jako nástroj pro uplatnění rovného práva rodičů na výchovu dítěte bez toho, aby se zvažili podmínky, které by SP odůvodňovaly
- nezbytnou podmínkou SP je vzájemná dohoda rodičů o jejím režimu (intervaly střídání, způsob předávání dítěte apod.)
- výlučná péče o dítě s rozšířeným stykem s druhým rodičem může výrazně omezovat prostor pro pokračování sporů mezi rodiči
- význam jednoho domova pro dítě a věk jedenácti let, jako nejnižší možný pro přechod dítěte do SP
- střídání dvou škol je pro dítě příliš náročné na to, aby ho mohlo dlouhodobě zvládat
- SP není přijatelná v případě, kdy mezi rodiči panují výrazné neshody v postojích a zájmech a dítě by tak bylo vystaveno dvěma „odlišným prostředím“

8 Diskuse

Kazuistiky

V kazuistice číslo jedna matka posoudila střídavou péči v jejich případě jako spíše nefungující (hodnota 1) a vyjádřila s ní nespokojenost (hodnota 0). V tomto případě jsem zjistila přítomnost dvou pozitivních a jedenácti negativních faktorů. Jako pozitivní faktor byl zjištěn jen souhlas dětí se střídavou péčí a blízkost obou bydlišť. Dětem je však podle matky časté stěhování již nepříjemné a počáteční nadšení ze střídavé péče již opadlo. Obě bydliště dětí jsou sice v jednom domě a mají tak v podstatě zachováno jedno prostředí, tyto domovy ale nejsou ve vzájemném souladu a lze hovořit spíše o konfliktu mezi nimi. Matka souhlasila se střídavou péčí pouze z pocitu, že jí nic jiného nezbyvá (podle vyjádření OSPODu a odhodlání otce) a předpokládala, že to otec brzy vzdá, což očekávali i její blízcí. Z jejich strany tedy, stejně jako od matky, není přítomno smíření se s režimem SP, natož pak její pozitivní hodnocení. Matka je přesvědčená o tom, že otec chtěl střídavou péči jen stoupnout v očích okolí a že o děti se příliš nestará a před nimi ji navíc shazuje a osočuje. Komunikace mezi nimi probíhá jen minimální a o dětech (kroužky, škola apod.) se vzájemně neinformují. Děti tedy v tomto případě nemají možnost vidět spolupráci mezi rodiči ohledně jejich výchovy. Podle matky má střídavá péče negativní vliv na chování dětí a s mladším proto navštěvuje psychologa. Toto chování může být způsobeno i samotným rozvodem, ale matka také říká, že děti jsou otažité po návratu od otce a potřebují vždy několik dní na „zklidnění“.

Nízký počet pozitivních faktorů v tomto případě plně koresponduje s nespokojeností matky se střídavou péčí. Vzhledem k výrazné převaze negativních faktorů a nespokojenosti matky se střídavou péčí lze očekávat problematictější fungování SP, což odpovídá matčinu zhodnocení, kdy se o ní vyjádřila jako o spíše nefungující. Míra kvality SP a tím i její prospěšnost pro dítě by v tomto případě byla očekávána nižší. S ohledem na zásadu, že rozhodování o SP se má řídit nejlepším zájmem dítěte a na tvrzení matky, že v chování dětí došlo a dochází v průběhu SP k negativním změnám v chování, nelze očekávání o nízké míře kvality SP brát na lehkou váhu.

V kazuistice číslo dva matka zhodnotila střídavou péči v jejich rodině jako fungující (hodnota 3) a vyjádřila s ní spokojenost (hodnota 3). Z celkové počtu definovaných faktorů jsem identifikovala všech dvanáct pozitivních a žádný z negativních. Z vyjádření matky bylo pouze patrné, že střídavá péče klade na rodiče a dítě v některých ohledech (např. dvě bydliště,

jedny učebnice) vyšší nároky na organizaci. Rodiče spolu komunikují o všem potřebném, jsou schopni vzájemné dohody a na té pak trvají. Tato schopnost a ochota ke spolupráci je patrná již v motivu ke střídavé péči, na které se rodiče domluvili proto, aby splnili přání syna, neztratit s žádným z nich kontakt. V tomto případě navíc byla střídavá péče přijata i širším okolím rodiny (jakým jsou spolužáci a spoluhráči syna a jejich rodiče).

V tomto případě odpovídá počet pozitivních faktorů míře spokojenosti matky se střídavou péčí. Vzhledem k tomu lze předpokládat dobré fungování střídavé péče, což potvrzuje matka zhodnocením jako fungující. Míru kvality by proto v tomto případě bylo možné očekávat vyšší. To se shoduje i s tím, že matka nehodnotila žádné negativní změny v synově chování za praktikování střídavé péče.

V kazuistice číslo tři matka hodnotí střídavou péči jako fungující (hodnota 3) a je s ní spokojená (hodnota 3). V daném případě jsem identifikovala jedenáct pozitivních faktorů a jeden negativní. Blízcí matky (přátelé, příbuzní) mají na střídavou péči názory různé, ale protože SP v rodině funguje, tak to zatím „nevyvolává příliš diskuzí“. Řadím proto tento faktor mezi negativní, protože v případě, že by se vyskytli problémy související se střídavou péčí, nelze se spoléhat na to, že by okolí i nadále s tímto uspořádáním souhlasilo. Rodiče se na režimu střídavé péče dohodli dobrovolně a již dva roky ji praktikují bez toho, aby to měli nařízené soudně. Z toho je patrné, že jsou schopni se domluvit a přizpůsobovat SP okolnostem (např. nástup dítěte do základní školy).

Také v tomto případě se shoduje vysoký počet pozitivních faktorů ovlivňujících fungování střídavé péče se spokojeností matky s tímto porozvodovým uspořádáním. Spokojenost matky se střídavou péčí a počet pozitivních faktorů vedou k předpokladu, že tento režim v rodině funguje a lze očekávat i vyšší míru kvality střídavé péče. Matčino zhodnocení, že střídavá péče u nich funguje, tuto domněnku nevyvrací. Zároveň se podle matky nevyskytly žádné negativní změny v chování dítěte.

V kazuistice číslo čtyři matka vyjádřila spokojenost se střídavou péčí (hodnota 3) a hodnotí ji jako fungující (hodnota 3). V tomto případě jsem identifikovala jedenáct pozitivních faktorů a žádný z definovaných negativních faktorů. Rodiče spolu mluví o dítěti a jeho potřebách, zároveň je ale patrná určitá oddělenost obou domovů (Převlékání dítěte po příchodu k druhému rodiči. Rodiče mají také zřízen speciální účet, který oba dotují rovnocenným dílem a ze kterého platí potřeby dítěte.). Z vyprávění matky však není patrný žádný konflikt mezi těmito dvěma domácnostmi, čemuž odpovídá právě i schopnost pracovat

s jedním společným účtem, aniž by docházelo ke konfliktům. Zároveň se rodiče snažili, aby dítě přijalo nový způsob výchovy co nejlépe a dopředu ho se situací seznámili a pokusili se mu ji nastínit z té pozitivní strany.

Vysoký počet pozitivních faktorů v tomto případě opět potvrzuje spokojenost matky se střídavou péčí. Z toho je možné předpokládat dobré fungování střídavé péče a vyšší míru její kvality. Zhodnocení matkou, že střídavá péče u nich funguje a že u dítěte se nevyskytly během jejího trvání žádné negativní změny v chování, tento předpoklad nevylučuje.

Ve všech čtyřech případech byla společným pozitivním faktorem blízkost obou bydlišť, což jako pozitivní uváděly i matky. Zároveň se objevila buďto výrazná převaha pozitivních nebo naopak negativních faktorů, které ovlivňují fungování střídavé péče. Tuto převahu je možné částečně vysvětlit tím, že většina faktorů spolu vzájemně souvisí. Např. pokud žádný z rodičů nebyl vysloveně proti střídavé péči, pokud jsou ochotni ve prospěch dítěte činit určité kompromisy a jsou schopni domluvy s bývalým partnerem, je možné očekávat přítomnost většiny pozitivních faktorů a to i těch, které se zaměřují na dítě. Faktory týkající se dítěte jsou totiž do velké míry závislé na postojích rodičů. Podle Nováka (2013) dítě totiž přijímá střídavou péči pozitivně v případě, že ji tak přijímají i rodiče a zároveň uvádí pět nejčastějších typů obav ze SP tak, jak vyplynuly z jeho osobního průzkumu: dítě nebude mít nikde pocit domova, rodiče mohou ovlivňovat dítě proti tomu druhému, nejednotnost výchovných stylů, neustálé střídání a stěhování může být pro dítě náročné, problémy související s dvojí výbavou dítěte.

Na základě získaných výsledků se významným pozitivním faktorem jeví zejména schopnost a ochota rodičů spolu komunikovat a hledat oboustranně přijatelná řešení. Důležitost komunikace mezi rodiči a její přítomnost jako podmínku pro dobré fungování střídavé péče zmínily všechny čtyři matky.

Analýza

Na internetu byly v době psaní této práce provozovány troje internetové stránky, které se jako na hlavní oblast zájmu zaměřovaly na SP, přičemž dvě z nich (Children of Europe a Střídavka) bylo možné zařadit do kategorie – *SP jako prvotní volba* a třetí (Jeden domov) do kategorie – *SP ne, je to sobectví rodičů*.

Obecně prospěšná společnost *Children of Europe* informuje čtenáře o prospěšnosti SP a nabízí i rady, jak umožnit dítěti snáze zvládnout rozchod rodičů. Některé z těchto rad se shodují i s tím, co je uvedeno v teoretické části této práce, např. podporovat kontakt dítěte s oběma rodiči a hovořit o druhém rodiči před dítětem co možná nejlépe. Jako argumenty pro SP však uvádí i nepřesné informace. Stránky poukazují na výsledky studií, podle nichž děti ve SP jsou na tom v dospělosti lépe, než ty ve výlučné péči jednoho z rodičů. Na nedostatky nebo chybnou interpretaci výsledků studií zabývajících se SP však upozornil Pavlát (2010), který ve svém článku zpochybňuje mimo jiné i výše zmíněný argument (viz. kapitola *Vhodnost střídavé péče*, podkapitola *Studie zabývající se střídavou péčí*). Dále stránky dávají za příklad „dobré praxe“ některé zahraniční státy, kde je SP praktikována. Jedním z nich má být Švédsko, ve kterém je SP údajně praktikována až v 79 % (v porovnání s výlučnou péčí jednoho rodiče). Současnou švédskou legislativou, která se týká SP, se zabývám v kapitole *Zahraníční zkušenost* v podkapitole *Švédsko*, kde upozorňuji na nepřesný překlad pojmů, kdy je SP zaměněna za společnou rodičovskou zodpovědnost za dítě. Celkové ladění příspěvků vyznívalo pro střídavou péči.

Portál *Střídavka* předkládá čtenáři mimo jiné různé úvahy a názory, jejichž tématem je nejen SP, ale i související oblasti, jako např. názor dítěte v soudním řízení o porozvodovém uspořádání péče o dítě. Autor článku uvádí argumenty, které podle jeho názoru svědčí proti zjišťování názoru dítěte na to, se kterým z rodičů by chtělo žít. Zpochybňuje tak článek dvanáct *Úmluvy o právech dítěte*, který zabezpečuje dítěti, které je schopno formulovat své názory, právo na vyjádření svého názoru ve věcech, které se ho dotýkají, s tím, že se jeho názorům (s ohledem na jeho věk a úroveň) musí věnovat patřičná pozornost (Informační centrum OSN v Praze, 2005, www.osn.cz). I na těchto stránkách se objevuje problém, který byl zmíněn výše, a to argumentace pro SP na základě nepřesné interpretace výsledků různých studií nebo vyvozování závěrů bez ohledu na další možné proměnné, které na výsledky těchto studií mohou mít vliv. Příspěvky uváděné na těchto stránkách, které se týkaly SP, vyznívaly většinou jasně pro tento typ porozvodového uspořádání péče o dítě.

Internetové stránky, kterými se prezentuje občanské sdružení *Jeden domov*, se jako jedny z mála staví proti SP. I zde lze najít některé nedostatky, a to zejména v zaujatosti na jeden úhel pohledu na SP (Sdružení dokonce výslovně uvádí, že pro podporu svého stanoviska bude využívat různých názorů, zkušeností a příspěvků.). Na stránkách je například možné se dočíst, že vhodným věkem dítěte pro aplikaci střídavé výchovy je jedenáct let. Je pravda, že Matějček s Dytrychem (2002) hovoří o tomto věku jako o jakési hranici, kdy se

dítě začíná odpoutávat od typické svázanosti s domovem, která byla patrná v předchozím období. Tento věk je zde ale pouze doporučovaným jako nejnižší mez pro možné snížení případných rizik, které by mohly nastat v souvislosti s přestěhováním rodiny a tím ztrátou dosavadního důvěrně známého prostředí domova a jeho kompletní změnou. Ve výsledku se příspěvky na stránkách nestavějí proti SP, ale vyžadují pro její aplikaci splnění některých zásadních a nezbytných podmínek. Především se jedná o souhlas rodičů se SP, schopnost a ochotu mezi sebou komunikovat a domlouvat se na záležitostech, které se týkají dítěte. Celkové ladění většiny příspěvků by proto šlo zařadit do druhé kategorie, ačkoliv je z „názoru stránek“ znát, že SP nepovažuje za vhodnou alternativu porozvodového uspořádání péče o dítě.

Nad internetovými stránkami a některými informacemi o SP, které jsou zde uváděny, se zamyslel i Novák (2013) a ke každé sporné myšlence, která ho zaujala, uvádí zároveň svůj komentář. Nejednou zdůrazňuje, že je potřeba odlišovat problémy, které mají svůj původ v rozvodu a nedávat je za vinu střídavé péči a že jakékoliv porozvodové uspořádání péče o dítě není dokonalé a nedá se srovnávat s přiměřeně fungující „úplnou“ rodinou.

Závěr

Střídavá péče jako jedna z variant porozvodového uspořádání péče o děti je v současné době velmi diskutovaný pojem. Do české legislativy byl tento institut včleněn novelou zákona o rodině v roce 1998, tedy před velmi krátkou dobou na to, aby se stal často využívaným, natož aby bylo patrné, zda je dítěti ku prospěchu více než jiné alternativy. Mým cílem proto nebylo zjistit, zda střídavou péčí ano či ne, ale pokud ano, tak za jakých podmínek a kdy je možné očekávat, že bude podle rodičů fungovat a že s ní budou spokojeni.

Cílem mé práce bylo definovat a popsat faktory ovlivňující kvalitu střídavé péče o děti po rozvodu rodičů. V teoretické části své práce jsem tyto faktory hledala v odborných i osobních názorech a zkušenostech odborníků, v dostupné literatuře i v článcích a publikacích prezentovaných na internetových stránkách. Na základě těchto poznatků jsem poté pro své účely (dotazování rodičů, kteří mají dítě ve střídavé péči) stanovila seznam faktorů, které mají pozitivně nebo negativně ovlivňovat fungování střídavé péče o děti. Podle nich byl poté sestaven polostrukturovaný rozhovor, který jsem využila při dotazování s rodiči. Tento rozhovor jsem ukončila jednoduchými škálami na zjištění pocitu spokojenosti se střídavou péčí a na zhodnocení fungování střídavé péče o dítě rodičem v jejich rodině.

Každou z kazuistik jsem poté posoudila z hlediska přítomnosti jednotlivých pozitivních a negativních faktorů, které mají mít vliv na fungování střídavé péče a porovnála je s výsledky získanými za pomoci škály. Škála byla postavena na čtyřech základních hodnotách. Při posuzování kazuistik jsem stavěla na výzkumných problémech, které jsem definovala následovně: Čím vyšší počet faktorů, které pozitivně ovlivňují kvalitu střídavé péče o dítě, tím vyšší lze očekávat míru spokojenosti rodiče se střídavou péčí. Přítomnost pozitivních faktorů a spokojenost se střídavou péčí jsou předpokladem pro dobré fungování střídavé péče a tím i vyšší míru její kvality.

Výsledky plynoucí ze zmíněných kazuistik nevyloučily souvislost mezi přítomností vysokého počtu identifikovaných faktorů, které mají pozitivní vliv na střídavou péči, spokojeností rodiče se střídavou péčí a označením tohoto uspořádání podle rodiče jako fungujícího. Nelze tedy vyloučit, že vyšší počet přítomných pozitivních faktorů zvyšuje míru kvality střídavé péče, která by byla možná zpětně posoudit z hlediska její prospěšnosti pro dítě. Ve zmíněných kazuistikách jsem proto prospěšnost (a tím i kvalitu) střídavé péče ověřovala za pomoci přítomnosti či nepřítomnosti negativních změn v chování dítěte za dobu

jejího trvání a to z pohledu rodiče. Z toho důvodu je to pouze orientační ukazatel, protože je závislý na subjektivním zhodnocení rodiče. Výsledky také ukázaly, že významným pozitivním faktorem je především schopnost a ochota rodičů spolu komunikovat a nacházet oboustranně přijatelná řešení. S ohledem na celkový počet kazuistik a množství získaných informací, které byly navíc zjišťovány pouze z pohledu jednoho rodiče, však nelze vyvozovat žádné obecně platné závěry a výsledky jsou platné pouze pro zmíněný počet případů. Pro vyšší vypovídající hodnotu jsem se snažila zjistit i názor otců na střídavou výchovu ve zmíněných případech. Ti však nebyli ochotni na otázky odpovídat. Jeden z nich byl alespoň ochoten si vyslechnout, čeho se týkají, ale rozhodl se pro neúčast.

V praktické části jsem se také pokusila o analýzu internetových stránek, které se jako hlavním tématem zabývají střídavou péčí. Tyto stránky jsem zařadila do kategorií podle toho, jaké ke střídavé péči zastávají stanovisko. Poté jsem se na zkoumaných stránkách zaměřila na tu oblast informací, která má vysvětlit co je střídavá péče a co hovoří pro či proti ní. V souhrnu příspěvky odpovídaly prezentovanému názoru a cílům. Tímto zjištěním je podpořen předem definovaný výzkumný problém, který jsem formulovala následovně: internetové stránky o střídavé péči k ní zastávají určité stanovisko, které prezentují ve svých cílech, přičemž převážná většina příspěvků, článků a studií uveřejňovaných na těchto stránkách (případně způsob, jakým prezentují výsledky studií) toto stanovisko podporují.

Cílem nebyl podrobný rozbor těchto informačních zdrojů, ale snaha poukázat na možnou nepřesnost uveřejňovaných informací nebo názorovou zaujatost těchto stránek, které mohou být využívány jak zdroj informací pro ty, kteří se poprvé setkají s pojmem střídavá péče nebo pro ty, kteří hledají argumenty pro podporu svého stanoviska. Zjistit názor rodičů, kteří mají dítě ve střídavé péči, na tyto stránky a na míru věrohodnosti zde předkládaných informací, by mohlo být předmětem dalšího zkoumání.

Vzhledem ke zjištěným výsledkům se domnívám, že hlavní i dílčí cíl práce se mi podařilo splnit, tzn. definovat a popsat faktory, ovlivňující střídavou péči o děti po rozvodu rodičů a kategorizovat internetové stránky, jejichž hlavním tématem je střídavá péče. Stejně tak, jako jsem se zaměřila na internetové stránky a zařadila je podle jejich hlavního stanoviska do tří kategorií podle názoru na střídavou péči, bylo by možné toto provést i s dostupnou literaturou, která se zabývá rozvodovou tematikou a výchovou dětí po rozvodu a má tak možnost ovlivnit postoje, které široká veřejnost, ať již laická či odborná, zaujímá k této problematice.

Použité zdroje

Literatura:

BAKALÁŘ, E. A KOL. *Rozvodová tematika a moderní psychologie*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2006. ISBN 80-246-1089-2

BALÁŽ, R. Využití teorie sítí při sociální práci s cizinci. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2012, roč. 12, č. 1, s. 92-101. ISSN 1213-6204

DUDOVÁ, R. *Otcovství po rozchodu rodičovského páru*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2008. ISBN 978-80-7330-136-1

DUDOVÁ, R., DUDOVÁ, T. Porozvodové rodičovství v české legislativě. In: DUDOVÁ, R., HASTRMANOVÁ, Š. *Otcové, matky a porozvodová péče o děti*. 1. vyd. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2007. ISBN 978-80-7330-124-8

DUNOVSKÝ, J. A KOL. *Sociální pediatrie, vybrané kapitoly*. 1.vyd. Praha: Grada Publishing, 1999. ISBN 80-7169-254-9

ELLIOTT, J., PLACE, M. *Dítě v nesnázích: prevence, příčiny, terapie*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0182-0

GARDNER, R. A. *Syndrom zavrženého rodiče*. 1. vyd. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 1996. ISBN 80-85529-22-X

GORDON, T. *Výchova bez poražených: řešení konfliktů mezi rodiči a dětmi*. 1. vyd. Praha: Malvern, 2012. ISBN 978-80-87580-06-6

HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2

JEWETT, C. L. *Helping Children Cope with Separation and Loss*. 1. vyd. Boston: Harvard Common Press, 1982. ISBN 0-916782-53-0

JÜRGEN, R. *Jsi moje dítě: Cochemská praxe – cesty k lidštějšímu rodinnému právu*. 1. vyd. Praha: Magistrát hlavního města Prahy, 2010. ISBN 978-80-254-8250-6

KELLER, J. Každý má své sítě. *Sociální práce/Sociálna práca*. 2012, roč. 12, č. 1, s. 7. ISSN 1213-6204

- KOZLOVÁ, L., KUBELOVÁ, V. *Jak psát bakalářskou a diplomovou práci*. 2. vyd. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích: Zdravotně sociální fakulta, 2009. ISBN 978-80-7394-155-0
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují: eseje z dětské psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál, 1994. ISBN 80-7178-006-5
- MATĚJČEK, Z. *Škola rodičů*. 1. vyd. Praha: MAXDORF, 2000. ISBN 80-85912-29-5
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Děti, rodina a stres: vybrané kapitoly z prevence psychické zátěže u dětí*. 1. vyd. Praha: Galén, 1994. ISBN 80-85824-06-X
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Přestali jste být manželi, ale zůstáváte rodiči*. 1. vyd. Praha: H & H, 1992. ISBN 80-85467-53-4
- MATĚJČEK, Z., DYTRYCH, Z. *Krizové situace v rodině očima dítěte*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2002. ISBN 80-247-0332-7
- MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ, H. *Hodnocení ohroženého dítěte a rodiny*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-739-8
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. ISBN 80-86429-19-9
- MATOUŠEK, O., UHLÍKOVÁ, Š. Sociální práce s rodinami v rozvodu. In: MATOUŠEK, O., KODYMOVÁ, P., KOLÁČKOVÁ, J. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X
- NOVÁK, T. *Střídavá péče o dítě: zájem dítěte především*. 1. vyd. Praha: Portál, 2013. ISBN 978-80-262-0342-1
- PAVLÁT, J. Problémy studií argumentujících pro střídavou péči. *Česká a slovenská psychiatrie*. 2010, roč. 106, č. 3, s. 162-166. ISSN 1212-0383
- PLAŇAVA, I. *Manželství a rodiny*. 1. vyd. Brno: nakladatelství DOPLNĚK, 2000. ISBN 80-7239-039-2
- RASER, J. *Jak vychovávat děti, se kterými se dá žít*. 1. vyd. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-459-1
- ROGGE, J.-U. *Rodiče určují hranice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7178-990-9

ŘÍČAN, P. *Cesta životem: vývojová psychologie*. 2. vyd. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7367-124-7

ŠPAŇHELOVÁ, I. Střídavá péče o děti po rozvodu očima psychologa. *Právo a rodina*, 2005, roč. 4, č. 5, s. 1-5. ISSN 1212-866

WARSHAK, R. *Revoluce v porozvodové péči o děti*. 1. vyd. Praha: Portál, 1996. ISBN 80-7178-089-8

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, v platném znění

Internetové zdroje:

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část – Citace: metodika a obecná pravidla*. (online). 2006 (cit. 15. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace1.pdf>

BOLDIŠ, P. *Bibliografické citace dokumentů podle ČSN ISO 690 a ČSN ISO 690-2: Část 2 – Modely a příklady citací u jednotlivých typů dokumentů*. (online). 2006 (cit. 15. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.boldis.cz/citace/citace2.pdf>

BLOG.INDENS.CZ. *Aleš Hodina*. (online). 1999-2013 (cit. 15. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.hodina.blog.idnes.cz/>

CHILDREN OF EUROPE. (online). 2008 (cit. 25. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.childrenofeurope.cz/o-nas/>

EPRAVO.CZ. *10963. Společná a střídavá výchova* (online). 2001 (cit. 5. 3. 2013). Dostupné z: <http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-a-stridava-vychova-10963.html>

INFORMAČNÍ CENTRUM OSN V PRAZE. *Dokumenty OSN*. (online). 2005 (cit. 5. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.osn.cz/dokumenty-osn/>

JEDEN DOMOV. (online). 2012 (cit. 6. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.jedendomov.cz/>

KDE JSI TÁTO? *O nás*. (online). 2013 (cit. 17. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.kdejsitato.cz/o-nas.html>

KLIMEŠ, J. *Střídavá výchova a styk s dítětem po rozchodu* (online). 2009 (cit. 23. 5. 2013). Dostupné z: http://klimes.mysteria.cz/clanky/psychologie/stridava_vychova.pdf

SCHIRATZKI, J. *Custody of Children i Sweden: Recent Developments*. (online). 2009 (cit. 29. 6. 2013). Dostupné z: <http://www.scandinavianlaw.se/pdf/38-11.pdf>

SPRAVEDLNOST DĚTEM. *Empirická studie o střídavé výchově*. (online). 2007 (cit. 12. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.iustin.cz/art.asp?art=285>

STŘÍDAVKA. (online). 2013 (cit. 12. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.stridavka.cz/>

TÁTOJAKNATO? (online). 2011 (cit. 17. 7. 2013). Dostupné z: <http://www.tatojajnato.cz/zakladni-informace>

YOUTUBE. *Střídavá výchova ve zkušenostech dětského psychologa a sociální pracovníce*. (online). 2011 (cit. 25. 3. 2013). Dostupné z: <http://www.youtube.com/watch?v=pb-Icv2uaU0&feature=youtu.be>

MINISTRY OF JUSTICE. *Family law*. (online). 2009 (cit. 27. 6. 2013). Dostupné z: <http://www.government.se/content/1/c6/13/83/44/12624b3b.pdf>

MINISTRY OF JUSTICE. *Parents and children – information about current legislation*. (online). 2008 (cit. 25. 6. 2013). Dostupné z: http://www.sweden.se/upload/Sweden_se/english/publications/RK/PDF/Parents_and_children.pdf

NOLO. *Types of Child Custody*. (online). 2013 (cit. 25. 6. 2013). Dostupné z: <http://www.nolo.com/legal-encyclopedia/types-of-child-custody-29667.html>

YOUTUBE. *TV Metropol: Den otců, střídavá péče*. (online). 2013 (cit. 14. 7. 2013). Dostupné z: http://www.youtube.com/watch?v=A_fFJ0IBIEo

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, *Test způsobilosti zasáhnout do zájmu dítěte při rozhodování o střídavé výchově* (online). 2009 (cit. 24. 5. 2013). Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/ResultDetail.aspx?id=65258&pos=1&cnt=1&typ=result>

Přílohy

Příloha č. 1: Škály

Příloha č. 2: Rozhovor s rodiči